

Свідок обвинувачення та інші історії

Автор:

Агата Крісті

Свідок обвинувачення та інші історії

Агата Крісті

До відомого адвоката звертається чоловік на ім'я Леонард Воул, якого звинувачують у вбивстві однієї літньої пані. Чоловік присягається, що нікого не вбивав. Стає відомо, що він мав приятні стосунки із загиблою, часто бував у неї вдома. За заповітом жінки містер Воул – головний спадкоємець її майна. А це серйозний мотив для вбивства. Під час судового слухання його дружина раптово починає свідчити проти чоловіка... Але навіщо, якщо вона знає, що Леонард не винен? («Свідок обвинувачення»)

Також до книжки увійшли інші відомі оповідання Агати Крісті.

Агата Крісті

Свідок обвинувачення та інші історії

Перекладено за виданням: Christie A. The Witness for the Prosecution: And Other Stories / Agatha Christie. – London: HarperCollins, 2016. – 304 p.

www.agathachristie.com

The Witness for the Prosecution, The Red Signal, The Fourth Man, SOS, Wireless, The Mystery of the Blue Jar

Previously published in the UK in *The Hound of Death* Copyright © 1933 Agatha Christie Limited. All rights reserved.

Sing a Song of Sixpence, Mr Eastwood's Adventure, Philomel Cottage, Accident

Previously published in the UK in *The Listerdale Mystery* Copyright © 1934 Agatha Christie Limited. All rights reserved.

The Second Gong

Previously published in the UK in *Problem at Pollensa Bay* Copyright © 1991 Agatha Christie Limited. All rights reserved.

Poirot and the Regatta Mystery

Previously published in the UK in *Hercule Poirot: The Complete Short Stories* Copyright © 2008 Agatha Christie Limited. All rights reserved.

This collection © 2016 Agatha Christie Limited. All rights reserved.

Witness for the Prosecution® Agatha Christie® Poirot® and the Agatha Christie Signature are registered trademarks of Agatha Christie Limited in the UK and elsewhere. All rights reserved.

Translation entitled «Свідок обвинувачення та інші історії» © 2017 Agatha Christie Limited. All rights reserved

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

© Sarah Phelps, introduction, 2016

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2018

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2018

* * *

Передмова

Від самого початку зізнаюся: ще кілька років тому я не читала жодного твору Агати Крісті й не бачила жодної з багатьох екранізацій її романів. Мені траплялися уривки з них, так, але я ніколи не продивлялася від початку до кінця. Сотні разів проходячи повз театр Сент-Мартінз, де вже понад 60 років ставлять виставу «Мишоловка», я виходила на дорогу, щоб обминати чергу на тротуарі. Ім'я Агати Крісті було мені відоме, і тому я гадала, що знаю, про що вона писала: будинки вікаріїв та сільська зелень, східний експрес і Ніл, замські будинки, обірвані розмови й труп на підлозі. «Убивство!» – верещить хтось, але вбивство насправді править за каталізатор для ігрових насолод від загадки та вдосталь зашифрованих підказок, які можуть розгадати лише випадкові люди, такі як прониклива та гостра на язик стара діва міс Джейн Марпл або бельгійський детектив з екстравагантними вусами Еркюль Пуаро. Це розвага. Затишна. Чудовий приклад особливої англійськості, наповненої ностальгією. Таємницю успішно розкрито, злочинця визначено й статус-кво відновлено. У фіналі все гаразд. Отак я й думала.

А тоді мене попросили прочитати «І не зосталося жодного», щоб екранізувати це для Бі-Бі-Сі, і жорстокість роману приголомшила мене. Десять незнайомих запрошено на віддалений острів таємничим господарем. Архетипні персонажі: лікар, генерал, детектив, суддя, учителька, стара діва, дворецький – наче фігурки для настільної гри. Голос із запису звинувачує їх у вбивстві та називає імена їхніх жертв. Один за одним персонажі помирають, спосіб їхньої смерті відповідає моторошній дитячій лічилці. Вони шукають убивцю, але ж, окрім них, на острові ні душі. Убивця – один із них. Але хто?

Твір «І не залилося жодного» співвідноситься з багатьма жанрами: неперевершена «таємниця зачиненої кімнати», психологічний трилер, що лоскоче нерви, кримінологічне дослідження природи вини, портрет психопата... І, попри спалахи ідкої дотепності, твір моторошний. На десятих ізольованих персонажів-параноїків чекає жорстока й нещадна відплата, і не існує пом'якшувальних обставин, немає жодного шансу виблагати помилування та ніде сховатися. Ніякий детектив не приїде, щоб інтерпретувати докази, затримати злочинця та відновити порядок, і єдине, що можна вдіяти, – відчайдушно намагатися вижити. Затишність – остання річ у цьому творі. Мене також вразило, що це роман свого часу. Написана й опублікована у 1939 році, коли світ от-от мав вступити в чергову руйнівну війну, ця історія передчувала вже початок хаосу й убивств Другої світової й, одночасно, була різьблена сучасною. А ще вона є надзвичайно провокаційною.

Після роману «І не залилося жодного» мене попросили прочитати «Свідок обвинувачення» (для двогодинної екранізації Бі-Бі-Сі). Це історія про секс, гроші, обман, шоу й убивство з найблискучішим поворотом і з перекручуванням фактів. У творі є всі елементи класичного нуару: темні мотиви, загадкова фатальна жінка і, схоже, достойний чоловік, що надто сильно заплутався в павутині. Дія відбувається (як і в багатьох оповіданнях цієї збірки) у сильно розділених 20-х роках минулого століття, епосі запаморочливої гедонічної надмірності, шампанського, коротких жіночих стрижок, шкварчання і трепету джазу для вибраних і гнітючої бідності для більшості. Це світ закопчених пансіонатів, затхлих вуличок, заповнених густим холодним туманом, мерехтливих газових ламп і холодного ясного світла зали суду. Над усім цим понуро нависає тінь Першої світової війни з її сейсмічними потрясіннями, крахом стабільності, шрамами та жахами темряви. У телевізійній адаптації Леонард Воул, бідний молодий чоловік, обвинувачений у тому, що спокусив багату й поблажливу Емілі Френч і маніпулював нею, щоб жінка переписала свій заповіт на його користь, а потім убив її, розповідає своєму педантичному адвокату Джону Мейг'ю[1 - Персонажа містера Мейгерна з оповідання було перейменовано на містера Мейг'ю для театральної постановки, і пізніше він став Джоном Мейг'ю в телеспекті Бі-Бі-Сі. (Примітка Сари Фелпс)], що він так і не зміг «жодного разу влаштуватися на якусь роботу після служби». Ця подробиця є відлунням бойової травми. Уважається, що Ромейн, віденська актриса і єдина людина, яка може свідчити на захист Воула, запустила в цього чоловіка свої кігті, щоб вирватися зі згарища Європи. Вона «небезпечна жінка», на думку Мейг'ю, «дуже небезпечна». Інших варіантів у нього немає

Історія аж кишить слабкими натяками на проступки.

Стосунки між Емілі Френч і Леонардом Воулом, які останній описує як стосунки матері й сина, можна рівнозначно сприйняти і як сексуальні. Дженет, покоївка, настільки охоплена ненавистю та ревностями, що замислюєшся над стосунками в домі, частиною якого стає Воул. Навіть Мейг'ю зі своїм сухим покашлюванням, пенсне і дотриманням «установленої практики» не захищений від проступків. Зачарований Ромейн до одержимості, він під час її публічного приниження змінив нудну юридичну термінологію на еротичні епітети: її «досконале тіло», вона «красується та пломеніє, як тропічна квітка». Не можна не помітити, як йому подобається дивитися на крах Ромейн, тоді як решта судової зали засуджує її. Тепер блудниця не така небезпечна. Подальший несподіваний поворот вибухає, як бомба. Закон помиляється. Правосуддя цілком не захищене від помилок, якщо керується емоціями, а ними легко маніпулювати. Схоже, Крісті натякає, що не в правді справа, а в шоу. Шоу – це все.

Творчість Крісті пронизує тема перфомансу й масок, якими прикриваються люди, приховуючи свою суть і свої мотиви. Персонажі роману «І не зосталося жодного» дивляться одне на одного, на знайомі архетипи й із жахом думають, хто ж вони насправді, на що здатні тепер, коли заглянути за фасад багатства, статі, віри та статусу. Те саме можна сказати про персонажів цих оповідань. Усі стосунки: між чоловіками й жінками, між батьками і дітьми, між старими друзями – сповнені небезпек. «Котедж солов'ів», ідилічний будинок пристрасних молодят, повільно перетворюється на замок Синьої Бороди з молодою дружиною, що живе в страху перед своїм чоловіком. Переконлива добродушність сімейної атмосфери в «S.O.S.» сповнена загроз. Звичайні предмети і щоденні ритуали поблискують злістю. Доброта й людська добротність не захистять – радше визначать вас як вразливу та легку здобич. В одній із найжорстокіших історій, «Таємниця блакитної вази», життєрадісний юнак, пристрасний гольфіст, повільно доходить до божевілля й галюцинацій, бо вважає, що чув безпомічний жіночий викрик «Убивають!». Він зустрічає людей, сподіваючись, що вони допоможуть, але ті натомість самі є творцями його відчаю й порушеного порядку. У «Червоному сигналі» один із персонажів зауважує, що «чоловік [...] чи жінка, повністю нормальні на перший погляд, насправді можуть стати джерелом небезпеки для громади». Іншими словами, не довіряйте нікому. Жодній душі. Ви не знаєте, хто вони насправді.

«Повністю нормальні». Ваші сусіди. Люди, яких бачите щодня. Ваша сім'я. Жінка, що сидить поруч у потязі. На вигляд вони такі ж, як і ви. Так само розмовляють. Не мають зауваг. Вони такі ж, як усі, але можуть змінитися будь-якої миті, і ви не знаєте коли. А вони оцінюють вас, щоб зрозуміти, що можуть здобути, і

спланувати, як із цим утекти.

У творах мене вражає те всюдисуще нудотне напруження, параноя і ледь стримуване насилля. Як детективні історії, вони повинні бути напружені й обрамлені жорстокістю, але тут відбувається ще дещо. Усі письменники вбирають у себе занепокоєність свого часу – тут нічого не вдієш, але найкращим романам та оповіданням Агати Крісті надає актуальності злободенності те, як авторка тримає руку на пульсі свого часу й визначає його ниткоподібну тривожність і гарячковість. Англійськість розібрана до дрібниць. Безсумнівні факти руйнуються. Статус-кво не відновлено, у фіналі не буде все добре. Віра, закон, статус, привілеї та професія – невмілі маскування, які не захистять від хижаків, що посміхаються вам, від пролитої крові та втрачених життів. Ми всі здатні на жахливі речі. Небезпека скрізь. Ви не знаєте, хто є хто насправді, чи безпечний коктейль, який вам запропонували, чи не могли ті, хто розглядає ваше життя як рівноцінний обмін на свої амбіції, використати свічник, який вони полірують, як зброю... Ви просто не знаєте. Тож не довіряйте нікому. Навіть собі...

Тому що хижакком можете бути й ви.

2016 р. Сара Фелпс

Свідок обвинувачення

Містер Мейгерн поправив своє пенсне та прокашлявся властивим йому сухим кашлем. Опісля знову подивився на людину, що сиділа навпроти й була звинувачена в навмисному вбивстві.

Містер Мейгерн був невеличким чоловічком, у певному сенсі педантичним, охайно, щоб не сказати виключно одягненим, із парою гострих, проникливих сірих очей. Геть не дурень. Насправді репутація містера Мейгерна як адвоката була дуже високою. З клієнтом він розмовляв по-діловому, хоча й із нотками співчуття.

– Я хотів би ще раз наголосити, що ви в смертельній небезпеці, тому необхідно бути повністю відвертим.

Леонард Воул, що якимось здивовано розглядав глуху стіну перед собою, перевів погляд на адвоката.

– Я знаю, – сказав він розпачливо. – Ви постійно це повторюєте. Але я, напевно, і досі не зрозумів, що мене звинувачено у вбивстві. У вбивстві! Ще й такому підлому!

Містер Мейгерн був практичним беземоційним чоловіком. Він ще раз відкашлявся, зняв пенсне, ретельно протер і знову надягнув на ніс. А тоді промовив:

– Так, так, так. Тепер, мій любий містере Воул, ми зробимо все можливе, щоб витягти вас. І ми не програємо... ми не програємо. Але я повинен знати всі факти. Я мушу розуміти, наскільки серйозні свідчення проти вас. А тоді визначимо найкращу лінію захисту.

Молодий чоловік і досі дивився на нього тим же приголомшено-розпачливим поглядом. Містеру Мейгерну справа здавалася досить безнадійною, а провина ув'язненого беззаперечною. Але тепер – уперше – він засумнівався.

– Ви думаєте, що я винен, – тихо сказав Леонард Воул. – Але Бог мені свідок, що це не так! Усе свідчить проти мене. Я почувуюся, наче в сітці: вона довікола, куди б я не повернувся, і все більше й більше обплутує мене. Але я цього не робив, містере Мейгерне, я не робив цього!

У такій ситуації будь-який чоловік наполягатиме на своїй невинності. Це містер Мейгерн знав напевне. Та попри все, він таки був вражений. Можливо, зрештою, Леонард Воул невинний.

– Ви маєте рацію, містере Воул, – серйозно сказав адвокат. – Усе свідчить проти вас. Проте вірю вашим запевненням. А тепер перейдімо до фактів. Я хочу, щоб ви розповіли мені своїми словами про те, як познайомилися з міс Емілі Френч.

– Це трапилось одного дня на Оксфорд-стрит. Я побачив старшу пані, яка переходила дорогу. Вона несла купу пакунків. Раптом посеред дороги впустила їх, нахилилася, щоби підібрати, але, побачивши, що на неї мчить автобус, ледве встигла добігти до тротуару, розгублена й ошелешена юрбою, що кричала на неї. Я зібрав пакунки, витер, як міг, їх від бруду, на одному з них перев'язав шворку і повернув усе власниці.

– То виходить, ви врятували їй життя?

– О ні, звісно, ні. Я всього лише був увічливим. Пані надзвичайно тепло дякувала мені й щось сказала про те, що мої манери зовсім не такі, як у більшості молодих людей, – точних слів не пам'ятаю. Я підняв капелюха на знак прощання й пішов собі далі. Навіть не думав, що колись іще раз побачу її. Але життя сповнене сюрпризів. Того ж вечора я зустрів її на вечірці в будинку друга. Вона одразу впізнала мене й попросила, щоб мене відрекомендували. Отоді я й дізнався, що це міс Емілі Френч і живе вона у Криклвуді. Ми трохи поговорили. Здогадуюся, що вона належала до тих старших пані, які раптово переймаються несамовитою симпатією до людей. Я сподобався їй через те, що вчинив так, як і будь-хто в такій ситуації. Прощаючись, жінка широко потисла мені руку й попросила відвідати її. Я, звісно, відповів, що з радістю зроблю це, і вона змусила мене назвати дату візиту. Чесно кажучи, у мене не було особливого бажання йти, але відмова видавалася грубістю, тому я пообіцяв прийти наступної суботи. Коли міс Френч пішла, я дещо дізнався про неї від друзів. Вона багата й ексцентрична, живе сама, з покоївкою, у неї не менше восьми кішок.

– Отже, – сказав містер Мейгерн, – про її багатство ви дізналися ще тоді?

– Якщо ви думаєте, що я розпитував... – схвильовано почав Леонард Воул, але містер Мейгерн зупинив його жестом.

– Я повинен дивитися на справу так, як її представить інша сторона. Звичайний спостерігач не зауважив би, що міс Френч багатійка. Жила вона скромно, майже вбого. Якби вам не сказали протилежне, найімовірніше, ви б розцінювали її становище як скрутне. Хто саме сказав вам, що вона заможна?

– Мій друг, Джордж Гарві, у будинку якого відбулася вечірка.

– А чи може він пригадати це?

– Справді, не знаю. Адже пройшло стільки часу.

– Отож бо й воно, містере Воул. Але, бачте, першочергова мета сторони обвинувачення – довести, що ваше фінансове становище в той час перебувало на міліні. Це ж правда?

Леонард Воул почервонів.

– Так, – прошепотів він. – У той час мене переслідували невдачі.

– Отож бо й воно, – знову повторив містер Мейгерн. – І от, як я сказав, будучи на міліні, ви зустрічаєтеся з багатою старою панянкою і старанно намагаєтеся потоваришувати з нею. Якщо ми змогли б сказати, що ви не знали про її багатство й відвідували даму тільки через душевну доброту...

– Так і було!

– Нехай. Я не сумніваюся в цьому, просто намагаюся подивитися на це з точки зору іншої сторони. Багато залежить від пам'яті містера Гарві. Згадає він свою розмову чи ні? А може, адвокат його зіб'є з пантелику, переконавши, що та розмова відбулася пізніше?

Леонард Воул на якийсь час задумався. Нарешті заговорив, досить рівно, але його обличчя ще більше сплотніло.

– Я не думаю, що ця лінія оборони була б ефективною, містере Мейгерн. Дехто з присутніх чув цю репліку, ще й підтруньювали, що я підкорив серце старої багатой пані.

Адвокат намагався приховати розчарування, махнувши рукою.

– Шкода, – сказав він. – Але спасибі за ваші відверті слова, містере Воул. Ви щойно підказали мені дещо. Ваше судження дуже розумне. Наполягати на лінії захисту, яку запропонував я, може бути просто катастрофою. Маємо відмовитися від цього. Ви познайомилися з міс Френч, відвідали її, знайомство продовжувалося. Нам потрібна зрозуміла причина цієї дружби. Чому ви, красивий молодий тридцятитрирічний чоловік, що захоплюється спортом, популярний

серед друзів, присвячуєте так багато часу старшій жінці, з якою вас навряд чи щось поєднує?

Леонард Воул нервово стиснув руки.

– Я не можу... справді не можу пояснити вам. Після першого візиту вона наполягала, щоб я знову відвідав її, сказала, що така самотня й нещасна. Мені було важко їй відмовити. Вона так відверто показувала мені свою ніжність і симпатію, що я почувався дуже ніяково. Бачте, містере Мейгерн, натура в мене досить слабка, я пливу за течією. Я належу до тих людей, які не можуть сказати «ні». І, вірите чи ні, але після третього або четвертого візиту я відчув, що вона мені справді подобається. Моя мати померла, коли я був малим, мене виховала тітка, але й та померла, коли мені й п'ятнадцяти не було. Якби я сказав вам, що мені й справді подобалися її материнська турбота й ніжність, гадаю, ви б просто розсміялися.

Містер Мейгерн не сміявся. Натомість знову зняв і протер пенсне – ознака того, що він серйозно задумався.

– Я приймаю ваше пояснення, містере Воул, – сказав нарешті адвокат. – Гадаю, психологічно це виправдано. А от чи погодяться зі мною присяжні – важко сказати. Будь ласка, продовжуйте свою розповідь. Коли вперше міс Френч попросила вас розібратися зі своїми фінансами?

– Після третього, можливо, четвертого візиту. Вона не мала жодного уявлення про ведення бізнесу і непокоїлася про деякі інвестиції.

Містер Мейгерн різко подивилася на клієнта.

– Обережніше, містере Воул. Її покоївка, Дженет Маккензі, стверджує, що господиня добре розумілась у фінансах і сама керувала справами, її слова підтверджують і банкіри.

– Тут я нічим не допоможу, – серйозно сказав Воул. – Мені вона казала протилежне.

Містер Мейгерн мовчки спостерігав за клієнтом. Попри те, що він не збирався сказати це вголос, його віра в невинність Леонарда Воула зміцніла. Він знав дещо про спосіб мислення літніх пані. Він уявив собі міс Френч, зачаровану гарним молодим чоловіком, яка шукає привід, щоб змусити його навідувати її. Немає нічого певнішого, ніж зізнатись у своєму невігластві у фінансових питаннях, а потім благувати його допомогти в грошових справах.

Вона була досить мудрою жінкою, щоб розуміти, що будь-якому чоловікові подобається, коли йому лестять, визнаючи його вищість. Леонарду Воулу лестили. Можливо, міс Френч навіть була не проти показати молодому чоловіку, що вона багачка. Емілі Френч була жінкою із сильним характером, готовою платити високу ціну за те, чого хотіла. Усе це швидко промайнуло в голові містера Мейгерна, але він і знаку не подав, натомість поставив наступне питання.

– Отож, ви керували її справами на її ж прохання?

– Так.

– Містере Воуле, – сказав адвокат, – тепер я поставлю дуже важливе питання, на яке мушу почути правдиву відповідь. Ви були на міліні. Ви мали доступ до справ старшої жінки, яка, згідно з її словами, майже не розумілася в грошових питаннях. Ви колись чи якимось чином використовували фонди, якими керували, задля власної користі? Ви здійснювали якісь операції, щоб отримати матеріальну вигоду, яка не мала б вийти на світ Божий? – Він зупинив Воула, перш ніж той устиг відповісти. – Добре подумайте перед відповіддю. Маємо два шляхи. Або ми можемо поклатися на вашу кришталеву чесність у веденні її справ, показавши малоімовірність того, що ви скоїли вбивство, адже могли б отримати її гроші набагато простішим способом. Та, з іншого боку, якщо у ваших операціях є щось незаконне, про що може дізнатися сторона обвинувачення, і, уявімо найгірше, можна довести, що ви якимось ошукували стару жінку, тоді ми повинні дотримуватися лінії, що мотиву вбивства не було, адже пані забезпечувала вам вигідне джерело прибутку. Різницю відчуваєте. Тепер, благаю, добре подумайте перед відповіддю.

Але Леонард Воул не зволював з відповіддю.

– Я вів справи міс Френч на сто відсотків чесно. Я завжди діяв у її інтересах і робив для цього все можливе. Так стверджуватиме кожен, хто вивчатиме це питання.

– Дякую, – сказав пан Мейгерн. – Для мене це велике полегшення. Мушу визнати, що ви надто розумні, щоб брехати мені в цьому питанні.

– Звісно, – серйозно сказав Воул, – найсильніший аргумент на мою користь – це відсутність мотиву. Припустімо, що я намагався підтримувати знайомство з багатую старою пані, сподіваючись дістати трохи грошень – гадаю, до цього ви й вели, – тож її смерть руйнує всі мої плани.

Адвокат пильно глянув на нього. Тоді підсвідомо повільно повторив свою процедуру з пенсне. І, тільки добре начепивши його на носа, сказав:

– То вам не відомо, містере Воул, що міс Френч залишила заповіт, у якому ви зазначені як головний спадкоємець.

– Що? – ув'язнений скочив на ноги. Його збентеження було очевидним і природним. – Боже мій! Що ви кажете? Вона залишила гроші мені?

Містер Мейгерн повільно кивнув. Воул знову сів і закрив обличчя руками.

– Ви вдаєте, що нічого не знали про заповіт?

– Удаю? Я не прикидаюся. Я нічого про це не знав.

– А що скажете, якщо я повідомлю вам, що покоївка Дженет Маккензі клянеться, що ви знали про це? Що її хазяйка недвозначно розповіла їй, що консультувалася з вами в цій справі й розповіла про свої наміри?

– Що скажу? Що Дженет бреше! Ні, я надто різко висловився. Дженет – старша жінка. Вона була вірна своїй господині, як сторожовий пес. Я їй не подобався. Вона заздрісна й підозрілива. Я б сказав, що міс Френч звірилася Дженет у своїх намірах, а покоївка або неправильно зрозуміла її слова, або просто була переконана, що саме я їй умовив стареньку зробити це. Здається мені, що тепер вона й сама вірить, що міс Френч справді розповіла їй це.

– Ви ж не думаєте, що вона настільки вас недолюблює, що може свідомо про таке брехати?

Здавалося, це вразило, навіть приголомшило Леонарда Воула.

– Ні, це неможливо. Навіщо їй це робити?

– Не знаю, – сказав задумливо містер Мейгерн. – Але, мабуть, вона має на вас зуб.

Бідолашний молодий чоловік розпачливо застогнав.

– Я починаю розуміти, – прошепотів він. – Як жахливо. Я підлестився до неї – адже це так подадуть? – переконав її змінити заповіт, залишити мені свої гроші, а потому прийшов до неї вночі, коли нікого більше не було, і... наступного дня її знайшли мертвою. Боже мій, це жорстоко!

– Ви помиляєтеся, кажучи, що в будинку нікого не було, – сказав містер Мейгерн. – Дженет, як ви пригадуєте, збиралася кудись піти ввечері. Вона й пішла, та повернулася приблизно о пів на десяту, щоб узяти викрійку рукава блузки, яку обіцяла подрузі. Увійшла через задні двері, піднялася нагору, узяла викрійку й знову пішла. У вітальні жінка чула голоси, і хоча не могла розібрати слів, однак присягається, що один з голосів належав міс Френч, а другий був чоловічий.

– О пів на десяту, – задумливо повторив Леонард Воул. – О пів на десяту... – Він скочив на ноги. – Тоді я врятований... врятований!

– Що ви маєте на увазі під «врятований»? – вражено вигукнув містер Мейгерн.

– До дев'ятої тридцяти я вже повернувся додому! Моя дружина це підтвердить. Я залишив міс Френч за п'ять дев'ята й о дев'ятій двадцять уже повернувся додому. Там мене чекала дружина. О, слава Богу, слава Богу! І благослови, Боже, викрійку рукава Дженет Маккензі!

У пориві емоцій він не помітив, що похмурий вираз обличчя адвоката не змінився. Але слова останнього змусили Воула добряче гепнутися з небес на землю.

– І хто ж тоді, думаєте, убив міс Френч?

– Звісно ж, злодій, як і вважали від самого початку. Пам'ятаєте, вікно було виламане. Старенька померла від удару ломом, який знайшли поряд з тілом. Декілька предметів зникло. Якби не безглузді підозри Дженет та її неприязнь до мене, поліція не зійшла б із правильного шляху.

– Навряд чи це він, містере Воул, – сказав адвокат. – Зниклі речі – дрібнички, не варті уваги, які винесли для замилювання очей. А подряпини від злому вікна були непереконаливі. Крім того, подумайте про себе. Кажете, що о пів на десяту в будинку вас не було. Хто ж тоді говорив з міс Френч у вітальні? Важко повірити, що вона ніжно теревенила з грабіжником.

– Ні, – сказав Воул. – Ні... – здавалося, що він збентежений і розгублений. – Але, – продовжив чоловік, знов оживившись, – принаймні мене можна виключити. У мене є алібі. Вам треба негайно зустрітись з моєю дружиною, Ромейн.

– Звичайно, – погодився адвокат. – Я б уже зустрівся із місіс Воул, але її немає відтоді, як вас заарештували. Я телеграфував у Шотландію й дізнався, що вона повертається сьогодні ввечері. Я збираюся відвідати її, щойно вийду звідси.

Воул кивнув з виразом глибокого задоволення.

– Так, Ромейн усе розповість вам. Боже мій! Який щасливий випадок.

– Перепрошую, містере Воул, але ви дуже кохаєте свою дружину?

– Звичайно.

– А вона вас?

– Ромейн віддана мені. Заради мене вона піде на все на світі.

Він сказав це з таким ентузіазмом, що адвокат трохи занепав духом. Свідчення люблячої дружини – чи матиме це якусь цінність?

– Хтось іще бачив вас о дев'ятій двадцять? Наприклад, покоївка?

- У нас немає покоївки.

- Може, ви зустріли когось на вулиці дорогою додому?

- Нікого знайомого. Частина шляху я їхав автобусом. Можливо, кондуктор пам'ятає.

Містер Мейгерн підозріливо похитав головою.

- То немає нікого, хто міг би підтвердити свідчення вашої дружини?

- Ні, але це необов'язково, чи не так?

- Боюся навіть сказати, - квапливо промовив містер Мейгерн. - І ще одна річ. Міс Френч знала, що ви одружений чоловік?

- Так.

- Але ви ніколи не знайомили її зі своєю дружиною. Чому?

Уперше відповідь Леонарда Воула була із затримкою та непевна.

- Ну... не знаю.

- Дженет Маккензі каже, що її господиня вірила, що ви холостяк, і подумувала одружитися з вами в майбутньому.

Воул розсміявся.

- Безглуздя! Між нами сорок років різниці.

- Таке буває, - сказав адвокат сухо. - Факт залишається фактом. Ваша дружина ніколи не зустрічалася з міс Френч.

- Ні... - знову напруження в голосі.

– Дозвольте сказати, – продовжив адвокат, – що я не можу зрозуміти вашу позицію в цьому питанні.

Воул почервонів, завагався, а тоді зізнався:

– Скажу відверто. Як вам відомо, у мене було скрутно з грошима. Я сподівався, що міс Френч позичить мені трохи грошень. Я їй подобався, але вона не цікавилася тим, як молода пара ледь зводить кінці з кінцями. Від самого початку я зрозумів, що вона сприйняла як аксіому те, що ми з Ромейн не ладимо й живемо окремо. Містере Мейгерн, мені були дуже потрібні гроші, задля дружини. Я нічого не сказав, дозволяючи старенькій думати, як їй подобалося. Вона вела мову про те, щоб усиновити мене. Мови про шлюб ніколи не було – це, певне, просто бурхлива уява Дженет.

– Це все?

– Так, це все.

Чи пролунала у словах тінь сумніву? Адвокат гадав, що так. Він устав і протягнув руку.

– До побачення, містере Воул.

Він подивився на змарнілого молодого чоловіка й раптом імпульсивно сказав:

– Попри те, що низка фактів проти вас, я вірю у вашу невинність. Сподіваюся, що зможу це довести та повністю зняти з вас підозри.

Воул посміхнувся.

– Побачите, що з алібі все гаразд, – весело сказав він.

І цього разу Воул не помітив, що адвокат не відповів на його репліку.

– Багато в чому це залежить від свідчень Дженет Маккензі, – сказав містер Мейгерн. – Вона ненавидить вас. Цього не приховаєш.

- Чого б це їй ненавидіти мене? – запротестував юнак.

Виходячи, містер Мейгерн тільки похитав головою.

- А тепер до місіс Воул, – мовив він про себе.

Його дуже турбувало те, як усе йде.

Воул жив із дружиною в скромному старому будиночку неподалік від Паддінгтон Грін. До цього дому й попрямував містер Мейгерн.

Подзвонив – і кремезна нечепурна жінка, мабуть, прибиральниця, відчинила йому двері.

- Місіс Воул уже повернулася?

- Годину тому. Але не знаю, чи вона вас прийме.

- Передайте їй мою візитну картку, – спокійно сказав містер Мейгерн. – Я переконаний, що мене прийме.

Жінка недовіркою подивилася на нього, витерла руки об фартух і взяла картку. Затим зачинила двері перед його носом, залишивши стояти на порозі.

Проте, коли через кілька хвилин вона повернулася, її поведінка трохи змінилася.

- Проходьте, будь ласка.

Вона провела його в крихітну вітальню. Містер Мейгерн саме з цікавістю розглядав картину на стіні, коли раптом побачив перед собою високу бліду жінку, яка так тихо увійшла, що він і не почув.

- Містер Мейгерн? Ви адвокат мого чоловіка, еге ж? Повернулися від нього? Будь ласка, сідайте.

І тільки коли жінка заговорила, він зрозумів, що вона не англійка. Тепер, роздивившись її ближче, Мейгерн побачив високі вилиці, густе синювато-чорне волосся й випадкові легкі рухи рук, що видавали в ній чужоземку. Дивна жінка, дуже спокійна. Така спокійна, що викликала занепокоєння. Одразу ж адвокат зрозумів, що він зіткнувся з тим, чого не розумів.

– Шановна місіс Воул, – почав він, – не варто падати духом...

Він замовк. Очевидно, що Ромейн Воул не мала ані найменшого наміру занепадати духом. Вона була повністю незворушна та зібрана.

– Будь ласка, розкажіть мені все, – сказала вона. – Я маю знати все. Будь ласка, не шкодуйте мене. Я хочу знати найгірше. – Жінка завагалася, а потім повторила трохи тихіше, дивно наголосивши свої слова, які адвокат не міг зрозуміти. – Я хочу знати найгірше.

Містер Мейгерн переповів зустріч із Леонардом Воулом. Вона уважно слухала, зрідка киваючи головою.

– Зрозуміло, – сказала Ромейн Воул, коли він закінчив розповідь. – То він хоче, щоб я підтвердила, що тієї ночі він повернувся двадцять хвилин на десяту?

– Він же тоді прийшов? – різко запитав Мейгерн.

– Не в тому річ, – холодно продовжила вона. – Мої свідчення виправдають його? Мені повірять?

Містера Мейгерна було захоплено зненацька. Жінка відразу ж перейшла до суті справи.

– Саме це мені потрібно знати, – сказала вона. – Чи достатньо тільки моїх свідчень? Чи ще хтось має підтвердити мої слова?

У її поведінці відчувався якийсь прихований запал, через що адвокат почувався трохи незатишно.

– Поки що інших свідків немає, – неохоче зізнався він.

– Зрозуміло, – сказала Ромейн Воул.

Якусь мить вона сиділа зовсім непорушно. На її губах заграла ледь помітна посмішка.

Занепокоєння адвоката наростало.

– Місіс Воул... – почав він. – Я розумію, що ви відчуваєте...

– Справді? – запитала вона. – Сумніваюся.

– За таких обставин...

– За таких обставин я планую покластися тільки на себе.

Він стривожено дивився на неї.

– Але, шановна місіс Воул, ви надто перенервувалися. Така відданість чоловікові...

– Даруйте...?

Адвокат здригнувся від гострого тону її голосу. Він повторив нерішуче:

– Така відданість чоловікові...

Ромейн Воул повільно кивнула, та ж дивна посмішка трималася на її вустах.

– Він сказав вам, що я віддана йому? – спокійно запитала вона. – О, так, звісно. Чоловіки такі дурні! Дурні... дурні... дурні...

Ураз жінка зіп'ялася на ноги. Усі емоції, які досі адвокат відчував в атмосфері, тепер зосередились у її тоні.

– Я ненавиджу його! Кажу вам, я ненавиджу його, ненавиджу, ненавиджу! Хотіла б я побачити, як його вішатимуть на шибениці.

Адвокат відсахнувся від неї та прихованого гніву в її очах.

Вона на крок наблизилася до нього та нестямно продовжувала:

– Можливо, я таки побачу це. Припустімо, я повідомлю вам, що того вечора він повернувся не о дев'ятій двадцять, а о десятій двадцять. Він каже, що нічого не знав про гроші, які мав успадкувати. А я, припустімо, скажу, що знав, що розраховував на них і скоїв убивство, щоб їх отримати. А якщо я скажу вам, що, повернувшись додому того вечора, він зізнався в убивстві? Що на його пальті була кров? Що тоді? Припустімо, що в суді я піднімусь і скажу все це?

Її очі, здавалося, кинули йому виклик. Адвокат із зусиллям затамував дедалі сильніше обурення й намагався говорити розважно:

– Вас не попросять свідчити проти власного чоловіка...

– Він мені не чоловік!

Ці слова були вимовлені так швидко, що Мейгерн подумав, що не розчув їх.

– Даруйте, я...

– Він мені не чоловік.

Запала така насичена тиша, хоч мак сій.

– Я була актрисою у Відні. Мій чоловік – живий, але зараз у лікарні для душевнохворих. Тому ми з Леонардом не могли одружитися. Тепер я щаслива з цього.

Вона з викликом кивнула.

– Скажіть мені тільки єдине, – мовив містер Мейгерн. Він зумів залишатися холодним і байдужим, як зазвичай. – Чому ви так налаштовані проти Леонарда Воула?

Вона захитала головою, злегка всміхнувшись.

– Так, ви хочете знати. Але я не скажу. Збережу свою таємницю...

Містер Мейгерн сухо кашлянув і підвівся.

– Схоже, немає жодних підстав продовжувати нашу розмову, – зауважив він. – Я зв'яжуся з вами, коли переговорю зі своїм клієнтом.

Вона підійшла ближче до нього, її прекрасні темні очі зустрілися з його очима.

– Скажіть, тільки щиро, – мовила вона, – коли ви прийшли сюди сьогодні, ви справді вірили, що він невинний?

– Так, – підтвердив містер Мейгерн.

– Бідолашний... – розсміялася вона.

– Я й досі вірю в це, – закінчив юрист. – На добраніч, мем.

Він вийшов з кімнати, забравши із собою пам'ять про її вражене обличчя.

«Справа буде суцільним пеклом», – подумав містер Мейгерн, крокуючи вулицею.

Незвична вся ця історія. Надзвичайна жінка. Дуже небезпечна. Жінки стають дияволицями, коли мають на когось зуб.

Що тут удієш? Бідолаху ніяк не виправдати. Звичайно, можливо, він і скоїв цей злочин...

«Ні, – подумав містер Мейгерн. – Ні... надто багато свідчень проти нього. Не вірю я цій жінці. Уся ця історія шита білими нитками. Але ж не піде вона з цим до

суду».

Хотів би він бути більш упевненим щодо цього.

Слухання в поліцейському суді було коротким та напруженим. Головними свідками обвинувачення були Дженет Маккензі, покоївка вбитої, та Ромейн Гайлгер – австрійська піддана, коханка обвинуваченого.

Містер Мейгерн сидів на засіданні та слухав викривну історію останньої. Вона розповіла приблизно те саме, що й під час зустрічі з ним.

Ув'язнений дотримувався своїх показань, і справу передали до суду першої інстанції.

Містера Мейгерна загнали в глухий кут. Справа проти Леонарда Воула була безнадійна. Навіть знаменитий королівський адвокат, якого найняли для захисту, не міг нічого обіцяти.

– Якби ми могли піддати сумніву свідчення тееї австрійки, можна було б щось удіяти, – сказав він невпевнено. – Та зараз справа кепська.

Містер Мейгерн зосередив усі свої сили на одному. Якщо припустити, що Леонард Воул говорить правду і він покинув будинок убитої о дев'ятій годині, хто ж був той чоловік, розмову з яким чула Дженет о дев'ятій тридцять?

Єдиний промінь надії вказував на гультя-племінника, який давно колись лестощами і погрозами виманював у тітки різні суми грошей. Дженет Маккензі, як дізнався адвокат, завжди була прихильною до цього молодого чоловіка й не переставала відстоювати його права перед господинею. Здавалося цілком можливим, що саме племінник зустрівся з міс Френч, коли пішов Леонард Воул, тим паче, що в старих лігвах він тепер не з'являвся.

Розслідування інших версій не дало результату. Ніхто не бачив, як Леонард Воул заходив до свого будинку чи виходив з дому міс Френч. Жодного свідка того, як хтось інший заходив до будинку в Криклвуді чи виходив з нього. Усі розпитування були марними.

А ввечері напередодні слухання містер Мейгерн отримав листа, який спрямував його думки в зовсім новому напрямку.

Лист принесли з вечірньою поштою. Безграмотні каракулі нашкрябані на звичайному папері та вкладені у брудний конверт з криво наклеєною маркою.

Містер Мейгерн прочитав двічі лист, перш ніж зрозумів його суть.

Шановний сер,

Ви той юрист, що найнятий для того молодого мужика. Як хочете, щоб та мальована лахудра-чужоземка показала, що вона – то торба брехні, то придіть нинька за адресом: район Степні, зйомні квартири Шоу, 16. З вас двісті фунтів. Спитайте міс Могсон.

Адвокат знову перечитав це дивне послання. Звичайно, це могла бути пастка, та коли він добре поміркував, то утвердився в думці, що лист справжній і що це єдина надія ув'язненого. Свідчення Ромейн Гайлгер повністю нищили його клієнта, а лінія, якої збирався дотримуватися захист (свідченням жінки, яка відкрито провадить аморальний спосіб життя, не можна довіряти), у кращому випадку була слабенькою.

Містер Мейгерн усе вирішив. Його обов'язок – урятувати клієнта всіма можливими засобами. Він повинен піти за тією адресою.

Адвокатові було непросто втрапити в те місце, але зрештою він знайшов напівзруйновану халупу у смердючих нетрях, і, коли запитав про міс Могсон, його спрямували до кімнатки на третьому поверсі. Він постукав у двері, але ніхто не відповів. Тоді постукав знову.

Після другого стуку всередині почулося човгання, двері обережно ледь прочинилися, і з кімнати визирнула зігнута постать.

Раптом жінка – а то була жінка – захихотіла й відчинила двері ширше.

– То ти, любчику, – сказала вона хриплим голосом. – Нікого сюди не привів, га? Не дуриш мене? Добре. Можеш зайти... можеш зайти.

З деяким побоюванням адвокат переступив поріг невеликої брудної кімнати, у якій палахкотів газовий ріжок. У кутку стояло засмальцьоване незастелене ліжко, поруч – простий сосновий стіл і два хиткі стільці. Нарешті містер Мейгерн добре роздивився мешканку цього злиденного приміщення. Це була жінка середнього віку, згорблена, з кучмою нечесаного сивого волосся й шарфом, що тісно огортав обличчя. Помітивши, що адвокат розглядає її, вона знову зайшлася тим дивним беззвучним смішком.

– Цікавишся, чому я приховую свою красу, любчику? Хе-хе-хе. Боїшся, що спокусишся? Зараз побачиш... побачиш.

Вона відгорнула шарф – і Мейгерн аж відсахнувся від вигляду безформних яскраво-червоних плям. Жінка знову насунула шарф.

– То не хочеш цілуватися, любку? Хе-хе, я не дивуюся. Але колись, не так давно, як ти міг би подумати, я була лялечкою. Сірчана кислота, любчику, сірчана кислота таке зі мною зробила. Ех! Та я з ними поквітаюся.

Вона вибухнула жахливим потоком лайки, який містер Мейгерн марно намагався стримати. Під кінець жінка замовкла, але й досі нервово стискала та розтискала кулаки.

– Досить уже! – суворо сказав адвокат. – Я прийшов сюди, тому що мав причини вірити, що ви можете надати мені інформацію, яка допоможе виправдати мого клієнта, Леонарда Воула. Це справді так?

Вона скоса хитро глянула на нього.

– А грошики, любку? – захрипіла вона. – Двісті фунтів, пригадуєш?

– Це ваш обов'язок дати свідчення, бо вас викличуть до суду.

– Нічого не вийде, любку! Я стара жінка, нічого не знаю. Але якщо даси мені дві сотні, можливо, я дам кілька підказок. Розумієш?

- Що за підказки?

- Що б ти сказав про листа? Лист від неї. Неважливо, як я отримала його. Це мої справи. Він зіграє свою роль. Але я хочу свої двісті фунтів.

Містер Мейгерн глянув на неї холодно й дещо вирішив.

- Я дам десять фунтів і не більше.

- Десять фунтів? - закричала вона несамовито.

- Двадцять, - сказав адвокат, - та це мое останнє слово.

Він підвівся, начебто збирався йти. Тоді, не відриваючи від неї очей, витягнув гаманець і відрахував двадцять однофунтових банкнот.

- Бачите, - сказав він. - Це все, що я маю з собою. Можете взяти їх або залишити.

Але він уже знав, що вигляд грошей переконає її. Вона сипала прокльонами й безпорадно лаялася, але здалася. Жінка підійшла до ліжка і витягла щось із-під затертого матраца.

- На, бери, щоб тобі трясця! - буркнула вона. - Тобі треба той, що зверху.

Вона кинула йому теку листів. Містер Мейгерн розв'язав їх і, за звичкою, почав спокійно, методично переглядати. Жінка пильно дивилася на нього, але нічого не могла зрозуміти з його незворушного обличчя.

Він пробіг очима кожен лист, тоді повернувся до першого й перечитав його ще раз. Потім акуратно зв'язав листи.

То були любовні листи, написані Ромейн Гайлгер до якогось чоловіка, але не до Леонарда Воула. Верхній лист датовано днем арешту останнього.

- Ну що, правду я казала? - завищала жінка. - Він же її знищить, той лист?

Містер Мейгерн сховав листи в кишеню й запитав:

– Як ви їх отримали?

– Довго розповідати, – вона скося глянула на нього. – Але я знаю дещо ще. Я чула, що та лярва казала в суді. Краще перевірте, де вона була двадцять на одинадцять, у той час, коли, за її словами, була вдома. Розпитайте в кінотеатрі на Лаян-роуд. Там її згадають: така гарна, порядна дівчина, щоб її...

– А що то за чоловік? – запитав містер Мейгерн. – Тут лише ім'я.

Її голос став грубішим і хрипкішим, руки нервово стискалися в кулаки й розтискалися. Зрештою, вона піднесла руку до обличчя.

– То він зробив це зі мною. Давня історія. Вона відбила його в мене ще зеленим дівчиськом. І коли я простежила за ним, тому що хотіла бути з коханим, він плеснув на мене тією клятою рідиною. А вона сміялася, чортяка! Я довго чекала, щоб помститися. Стежила за нею, шпигувала за кожним її кроком. І от я виловила її! Вона поплатиться за те, що зробила, містере адвокат? Поплатиться?

– Скоріш за все, її ув'язнять за неправдиві свідчення під присягою, – тихо сказав містер Мейгерн.

– Запроторять у тюрму? Цього я й хотіла. Уже йдете? А де мої гроші? Де мої грошенята?

Не промовивши й слова, містер Мейгерн поклав банкноти на стіл. Глибоко зітхнувши, він повернувся й вийшов з пошарпаної кімнати. Озирнувшись, побачив, як стара бубонить над грошима.

Адвокат не гаяв часу. Легко знайшов кінотеатр на Лаян-роуд. Швейцар упізнав Ромейн Гайлгер, щойно побачив фотографію. Того вечора вона прибула в кінотеатр з якимось чоловіком трохи по десятій. Він не пригадував її супутника але запам'ятав леді, яка розпитала його про фільм, що саме тривав. Вони пробули до кінця сеансу, десь із годину.

Містер Мейгерн був задоволений. Свідчення Ромейн Гайлгер від початку до кінця виявилися купою брехні. Вона вигадала все через жагучу ненависть. Адвокат замислився, чи колись він дізнається, що стояло за такою ненавистю. Що Леонард Воул зробив їй? Чоловік був просто приголомшений, коли почув про ставлення Ромейн до нього. Тоді він наполягав, що це неможливо, та все ж містеру Мейгерну здалося, що, заспокоївшись після шоку, Леонард заперечував не так щиро, як раніше.

Він знав. Містер Мейгерн був цілком упевнений у цьому. Він знав, але не збирався цього показувати. Таємниця залишиться між ним і Ромейн. Містер Мейгерн замислився, чи дізнається він колись ту таємницю.

Адвокат глянув на годинник. Було пізно, і час спливав. Чоловік спинив таксі й дав водієві адресу.

– Сер Чарльз має якомога швидше дізнатися про це, – пробурмотів він, сідаючи в автомобіль.

Судовий процес над Леонардом і справа про вбивство Емілі Френч спричинили значний резонанс. Перш за все тому, що підозрюваний був молодим і красивим, окрім того, його звинувачували в надзвичайно підлому злочині, особливий же інтерес викликав головний свідок обвинувачення – Ромейн Гайлгер. Багато газет рясніли її світлинами й вигаданими історіями про походження та життя жінки.

Слухання справи почалося досить спокійно. Спершу були оприлюднені деякі формальні речові докази. Тоді викликали Дженет Маккензі. Вона повторила ту ж історію, що й раніше. У перехресному допиті адвокат захисту зміг змусити її кілька разів суперечити самій собі, описуючи стосунки Леонарда Воула з міс Френч. Він також підкреслив той факт, що, хоча вона чула того вечора у вітальні чоловічий голос, немає ніяких доказів, що він належав Леонарду Воулу. Адвокат зміг довести, що почуття заздрощів і неприязнь були основою більшої частини свідчень покоївки.

Тоді викликали наступного свідка.

– Вас звати Ромейн Гайлгер?

- Так.

- Ви – австрійська піддана?

- Так.

- Останні три роки ви жили з обвинуваченим і вдавали його дружину?

На мить Ромейн Гайлгер зустрілася поглядом з чоловіком на лаві підсудних. У її погляді було щось дивне, незрозуміле.

- Так.

Запитання продовжувалися. Слово за словом виявлялися викривні факти. У вечір скоєння вбивства Леонард Воул прихопив із собою ломик. Він повернувся о десятій двадцять і зізнався, що вбив стару. Манжети сорочки були закривавлені, тому він спалив її в кухонній плиті. Погрозами чоловік змусив Ромейн мовчати.

Під час її розповіді зал, який спершу був хоч трохи прихильний до підсудного, повністю налаштувався проти нього. Леонард сидів, похнюпивши голову, бо розумів, що приречений.

Однак можна було помітити, що адвокат Ромейн намагався стримувати її виявлення ненависті. Він хотів би, щоб вона свідчила більш неупереджено.

Піднявся кремезний і грізний адвокат сторони захисту.

Він повідомив, що вся її історія від початку й до кінця зловмисно вигадана, що в той час її навіть не було в будинку, що вона закохана в іншого й свідомо намагалася відправити Воула на шибеницю за злочин, якого він не скоював.

Ромейн заперечувала всі обвинувачення з надзвичайним зухвальством.

А тоді настала кульмінація – з'явився лист. Його зачитали вголос, у залі запала мертва тиша.

Максе, коханий!

Доля віддає його в наші руки! Його заарештували за вбивство, саме так, за вбивство старої леді. Леонарда, який не образить і мухи. Нарешті я помщуся йому. Бідне курчатко! Я скажу, що тієї ночі він повернувся весь закривавлений, що зізнався мені у злочині. Я відправлю його на шибеницю, Максе, і, коли його вішатимуть, він знатиме, усвідомлюватиме, що то Ромейн послала його на смерть. А потім – щастя, коханий! Нарешті щастя.

Експерти під присягою підтвердили справжність почерку Ромейн Гайлгер, хоч у цьому й не було необхідності: побачивши лист, жінка повністю зламалась і зізналась у всьому. Леонард Воул повернувся того вечора, як і казав, двадцять по дев'ятій. Вона вигадала всю цю історію, щоб знищити його.

Після краху Ромейн Гайлгер розпалась і версія державного обвинувачення. Сер Чарльз викликав кілька свідків, а потім за трибуну для свідчень став обвинувачений, який розповів усю історію по-справжньому мужньо, не схибивши при перехресному допиті.

Прокурор намагався продовжити боротьбу, але безуспішно. Заключні слова судді не повністю були сприятливі для обвинуваченого, але присяжні вже склали своє враження і не надто довго радилися.

– Ми вирішили, що обвинувачений не винен.

Леонард Воул був вільний.

Мейгерн поспішно піднявся зі свого місця. Він мав привітати клієнта.

Адвокат помітив, що саме енергійно протирає пенсне, і спинився. Дружина тільки вчора ввечері сказала йому, що протирання пенсне вже стало його звичкою. Цікава штука ті звички. Люди ніколи не зауважують їх.

Цікава справа, дуже цікава. Ото жінка, та Ромейн Гайлгер.

У тій справі найважливішу роль відіграла екзотична постать Ромейн Гайлгер. У будинку в Паддінгтоні вона здавалася блідою тихою жінкою, але в суді полум'яніла на тьмяному тлі, як тропічна квітка.

Заплющивши очі, він і зараз бачив її – високу, шалену. Її струнке тіло злегка нахилене вперед, права рука несвідомо постійно стискається в кулак й розтискається.

Цікава штука звички. Оцей жест рукою був її звичкою, подумав він. Недавно він ще десь бачив такий жест. Хто ж то був? Зовсім недавно...

Раптом він згадав, і йому перехопило подих. Жінка зі зйомних квартир Шоу...

Він застиг на місці, у голові паморочилося. Це неможливо... неможливо... І все ж, Ромейн Гайлгер – актриса.

Королівський адвокат підійшов ззаду й поплескав його по плечу.

– Уже привітав нашого клієнта? Ледь вирвався з петлі. Ходімо до нього.

Та маленький адвокат забрав руку з плеча.

Він хотів тільки одного: побачитися з Ромейн Гайлгер віч-на-віч.

Але та зустріч відбулася набагато пізніше, і її місце не має значення.

– Отже, ви здогадалися, – сказала вона, коли адвокат розповів їй про свої припущення. – Обличчя? Це було досить просто, і світло того газового ріжка було надто слабе, щоб ви помітили макіяж.

– Але чому... Чому?

– Чому я діяла сама? – Вона злегка посміхнулася, пригадавши, коли востаннє використала цю фразу.

– Так продумати виставу!

– Знаєте, друже, я мусила врятувати його. Свідчень відданої жінки було б недостатньо, і це ви дали мені зрозуміти. Але я дещо знаю про психологію натовпу. Якщо свідчення вирвуть від мене як зізнання, викривши перед лицем закону, то ставлення до обвинуваченого одразу ж зміниться на краще.

– А купка листів?

– Лише один з них, основний, можна назвати, як ви там кажете, сфабрикованим.

– А той чоловік, Макс...

– Ніколи не існував, приятелю.

– Я все-таки гадаю, – ображено сказав містер Мейгерн, – що ми могли б витягти його звідти законним шляхом.

– Я не наважилася ризикувати. Бачте, ви вважали, що він не винен...

– А ви знали це? Розумію, – кивнув пан Мейгерн.

– Мій шановний містере Мейгерн, – сказала Ромейн. – Ви нічого не зрозуміли. Я знала, що він винен!

Нещасний випадок

– І ось що я вам скажу – це та сама жінка, жодного сумніву!

Капітан Гейдок глянув на нетерпляче жваве обличчя свого друга й зітхнув. Йому хотілось, щоб Еванс не був таким позитивним і таким життєрадісним. Завдяки своїй кар'єрі, набутій у морях, старий морський капітан навчився не втручатись у те, що його не стосується. Його ж друг, колишній інспектор слідчого відділу кримінальних справ, мав іншу життєву філософію. «Діяти згідно з отриманою інформацією» – ось його девіз у ті часи, і він удосконалив це до такого рівня, що тепер сам здобував собі інформацію. Інспектор Еванс був дуже розумним

енергійним офіцером, що заслужив просування по службі й дістав його. Навіть тепер, коли він пішов у відставку зі служби й осів у замиському котеджі своїх мрій, його професійний інстинкт був активним.

– Рідко забуваю обличчя, – повторював він самовдоволено. – Місіс Ентоні... так, це таки місіс Ентоні. Коли ви сказали «місіс Мерровдін», я одразу знав, хто це.

Капітан Гейдок тривожно покрутився в кріслі. Родина Мерровдін була його найближчими сусідами, за винятком самого Еванса, тож ідентифікація місіс Мерровдін як колишньої героїні *cause célèbre* [2 - Відома справа (фр.)] посилювала його стрес.

– Це було дуже давно, – мовив він якимось невпевнено.

– Дев'ять років тому, – сказав Еванс, як завжди точно. – Дев'ять років і три місяці. Пам'ятаєте ту справу?

– Поверхнево.

– Ентоні виявився охочим поїсти миш'як, – продовжив Еванс, – то вони її виправдали.

– Що ж, чому б ні?

– Жодних причин. Єдиний вирок, який вони могли їй винести, спираючись на докази. Усе цілком правильно.

– Тож усе гаразд, – промовив Гейдок. – І не розумію, чому нас це повинно турбувати.

– Кого турбує?

– Гадав, що вас.

– Зовсім ні.

– То все закінчилось, і справа закрыта, – підсумував капітан. – Якщо місіс Мерровдін у якийсь період її життя так не пощастило перебувати під слідством за вбивство й бути виправданою...

– Зазвичай бути виправданим не вважається нещастям, – перебив Еванс.

– Ви знаєте, що я маю на увазі, – продовжив капітан Гейдок роздратовано. – Якщо ця нещасна леді набула такого жахливого досвіду, яке ми маємо право все це розворушувати, чи не так?

Еванс не відповів.

– Ну ж бо, Евансе. Ця леді була невинувата, ви ж самі казали.

– Я не говорив, що вона невинувата. Я сказав, що її виправдали.

– Однаково.

– Не завжди.

Капітан Гейдок, що почав був вибивати свою люльку об бильце, зупинився й випростався у кріслі із дуже настороженим виразом обличчя.

– Аго-го-гов, – вимовив він. – Куди це вас вітром відносить? Гадаєте, вона не була невинна?

– Я б так не сказав. Просто... я не знаю. Ентоні мав звичку приймати миш'як, який діставала дружина. Одного дня помилково він приймає занадто багато. Це була його помилка чи дружини? Ніхто не міг з'ясувати, і присяжні, досить правомірно, дали їй право презумпції невинуватості. Це все добре, і я не вбачаю в цьому ніяких похибок. Проте... я сам хотів би знати.

Капітан Гейдок знову перевів увагу на люльку.

– Що ж, – промовив з полегшенням. – То не наша справа.

- Я в цьому не впевнений...

- Але ж, звичайно...

- Послухайте мене хвилинку. Той чоловік, Мерровдін, у своїй лабораторії цього вечора, заклопотаний своїми тестами... пам'ятаєте...

- Так. Він згадував про тест Марша із миш'яком. Сказав, що ви мали б знати про таке - це по вашій лінії, і захихотів. Він би такого не сказав, якби хоч на мить подумав про...

Еванс його зупинив.

- Тобто він би такого не сказав, якби знав. Вони одружені скільки часу... шість років, ви казали? Закладаюсь на будь-що: він і гадки не має, що його дружина - то колись сумнозвісна місіс Ентоні.

- І від мене він цього точно не дізнається, - сказав капітан Гейдок різко.

Еванс не звернув на це уваги й продовжив:

- Ви мене перервали щойно. Після тесту Марша Мерровдін підігрів речовину в пробірці, металічний осад розчинив у воді й відділив його, додаючи нітрат срібла. То був тест на хлорати. Простий невибагливий тест. Та я випадково прочитав слова в книжці, що лежала розгорнутою на столі: « H_2SO_4 розкладає хлорати з виділенням Cl_2 . Під час розігрівання виникають потужні вибухи; тому розчин слід зберігати охолодженим і використовувати лише в малих кількостях».

Гейдок дивився на свого друга.

- Гаразд, то й що?

- Лиш ось що. У моїй професії також існують тести - тести на вбивство. Існує змішування фактів, їхнє зважування, розщеплення осаду, коли були допущені упередження і загальна неточність свідків. Та є ще один тест на вбивство, дуже точний, але досить... небезпечний! Убивця рідко обмежується одним злочином. Дайте йому час і відсутність підозр - і він учинить ще один. Упіймайте чоловіка...

убив він свою дружину чи ні? Можливо, справа проти нього не така чітка. Зазирніть у його минуле... якщо виявиться, що в нього було кілька дружин і всі вони померли, скажімо, досить загадково? Тоді ви знаєте! І я не говорю з точки зору закону, розумієте. Я, звісно, маю на увазі мораль. Коли ви вже знаєте, то можете братись за пошук доказів.

- Що ж?

- Я підходжу до суті. Добре, коли є минуле, у яке можна зазирнути. Та припустімо, що ми впіймали вбивцю на його чи її першому злочині. Тоді від того тесту ви не отримаєте ніякої реакції. Уявімо тепер, що ув'язнений виправданий... Починає життя під іншим іменем. Повторить чи не повторить убивця свій злочин?

- Це - жахлива думка!

- Ви досі наполягаєте, що то не наша справа?

- Так, наполягаю. У вас немає жодних причин сумніватись, що місіс Мерровдін - цілковито невинна жінка.

Колишній інспектор затих на якийсь момент. Потім повільно проговорив:

- Я вам сказав, що ми перевірили її минуле, але нічого не знайшли. Це не зовсім правда. Був вітчим. Вісімнадцятирічною дівчиною вона захопилась якимось молодим чоловіком, але під тиском авторитету свого вітчима розлучилася з ним. За деякий час вона з вітчимом пішла на прогулянку вздовж досить небезпечної скелі. Стався нещасний випадок... Чоловік підійшов занадто близько до краю, що обсипався... вітчим зірвався й убився.

- Ви не вважаєте...

- То був нещасний випадок. Нещасний випадок! Передозування миш'яком Ентоні - нещасний випадок. Її ніколи не судили б, якби не виявилось, що там був іще один чоловік, між іншим, він побажав залишитися невідомим. Схоже, той чоловік був не вдоволений рішенням суду, хоча присяжні лишилися задоволеними. Кажу вам, Гейдоку, я боюся ще одного нещасного випадку, якщо до цього причетна та жінка!

Старий капітан знизав плечима.

– Минуло дев'ять років по тій справі. Чому має трапитись іще один «нешасний випадок», як ви його називаєте, саме зараз?

– Я не говорив, що зараз. Я сказав котрогось дня. Коли з'явиться потрібний мотив.

Капітан Гейдок знову знизав плечима.

– Що ж, не знаю, як ви збираєтесь оберегатися від цього.

– Я теж не знаю, – сумно мовив Еванс.

– Я краще триматимусь подалі, – сказав капітан Гейдок. – Не вийде нічого хорошего зі втручання в чужі справи.

Та ця порада не сподобалась колишньому інспекторові, який був людиною терплячою, але цілеспрямованою. Залишивши свого друга, він прогулювався селищем, перебираючи в думках можливі дієві заходи.

Повертаючи до поштового відділення, щоб купити марки, він нашттовхнувся на об'єкт свого клопоту – Джорджа Мерровдіна. Колишній професор хімії був невеличким чоловіком із замріяним поглядом, м'якими й добродушними манерами і зазвичай дуже неуважний. Чоловік упізнав колишнього інспектора і люб'язно привітався, нахилиючись, щоб підібрати листи, які впустив на землю, коли вони зішттовхнулись. Еванс також нахилився і, будучи спритнішим, першим схопив листи і вручив їх власникові разом зі своїми вибаченнями.

У процесі цього він встиг глянути на листи, і адреса, написана вгорі, пробудила в ньому підозри з новою силою. Там була назва відомої страхової фірми.

Еванс одразу прийняв рішення. Простодушний Джордж Мерровдін й оком не змигнув, як разом із колишнім інспектором уже прогулювався селищем, і, напевне, не зміг би пояснити, як їхня розмова підійшла до обговорення страхування життя.

Евансу було неважко досягти свого. Мерровдін сам надав інформацію про те, що застрахував своє життя на користь дружини, і поцікавився думкою співрозмовника про компанію, щодо якої в нього виникли питання.

– Я зробив кілька нерозумних інвестицій, – пояснив професор. – Як результат – мої прибутки зменшились. Якби щось зі мною трапилось, моя дружина опинилася б у скрутному становищі. Це страхування все виправить.

– Вона підтримала цю ідею? – запитав Еванс ненав'язливо. – Деякі леді проти, знаєте. Гадають, можна наврочити... чи щось таке.

– О, Маргарет дуже практична, – мовив Мерровдін, усміхаючись. – Зовсім не забобонна. Власне, гадаю, то спершу була її ідея. Вона не хотіла, щоб я нервувався.

Еванс отримав інформацію, якої прагнув. Невдовзі по тому він попрощався зі своїм співрозмовником із рішуче стиснутими щелепами. Небіжчик містер Ентоні також застрахував своє життя на користь дружини за два тижні до смерті.

Звиклий покладатись на свої передчуття, колишній інспектор був переконаний, що не помилявся. Та як діяти далі – ось питання. Він прагнув не зловити зловмисника на гарячому, а запобігти злочину, а це було зовсім іншою, набагато важчою справою.

Увесь день чоловік був у своїх думках. В угіддях місцевого сквайра якраз відбувався фестиваль Ліги Прімроуз, і Еванс попрямував туди: насолоджувався копійчаною лотереєю, угадував вагу поросяти, грав у кокосові кеглі – і все це робив із відстороненим, зосередженим виразом обличчя.

Він навіть потішив себе та звернувся за півкрони до Зари, ворожки на кришталевій кулі, сам до себе посміхаючись і згадуючи власні рейди проти ворожок за часів професійної діяльності.

Інспектор не дуже дослухався до її мелодійного чарівливого голосу, доки останнє речення не привернуло його увагу.

– І ви дуже скоро... справді дуже скоро... потрапите в ситуацію, де йтиметься про життя чи смерть... Життя чи смерть однієї людини.

– Гм... це ви про що? – різко запитав він.

– Рішення... Ви повинні прийняти рішення. Будьте дуже обережні... дуже, дуже обережні... Якщо припуститесь помилки... найменшої помилки...

– Так?

Ворожка здригнулась. Інспектор знав, що все це – нісенітниця, проте був вражений.

– Я вас попереджую: не помиліться. Якщо ви помилитесь, то – я це бачу чітко – результат цього – смерть...

Дивно, до біса дивно. Смерть. Якби вона ще й засяяла, промовляючи це!

– То результатом моєї помилки може стати смерть? Саме так?

– Так.

– У такому випадку, – мовив Еванс, підводячись на ноги й віддаючи половину крони, – мені не варто припускатися помилки, еге ж?

Він це промовив із легкістю, та коли вийшов із шатра, його стиснуті щелепи видавали рішучість. Легко сказати, та нелегко зробити. Він повинен вчинити правильно. Життя, крихке життя залежить від цього.

І не було нікого, хто міг би йому допомогти. Еванс поглянув на свого друга Гейдока, що стояв осторонь. Від нього ніякої допомоги.

Гейдок розмовляв із жінкою. Потім вона відійшла й попрямувала в бік Еванса. Інспектор її впізнав. То була місіс Мерровдін. Імпульсивно він став на її шляху.

Місіс Мерровдін мала досить привабливий вигляд. Високе світле чоло, красиві карі очі й спокійний вираз обличчя. Вона була схожа на італійську мадонну і підкреслювала це, розділивши волосся на голові посередині й заклавши його за вуха. У неї був глибокий, трішки сонний голос.

Жінка стримано посміхнулась до Еванса, вітаючись.

– Я так і думав, що це ви, місіс Ентоні... тобто місіс Мерровдін, – мовив він невимушено.

Еванс навмисне обмовився, непомітно спостерігаючи за нею. Він побачив, як у неї трішки більше піднялись повіки, і вона різко вдихнула повітря. Та погляду не відвела. Дивилась на нього гордо й непохитно.

– Я шукаю свого чоловіка, – тихо промовила вона. – Ви його ніде не бачили?

– Він ішов у тому напрямку, коли я його востаннє бачив.

Вони пліч-о-пліч пішли у вказаному напрямку, тихо і мило розмовляючи. Інспектор усе більше захоплювався. Що за жінка! Яка витримка. Яка виняткова врівноваженість. Надзвичайна жінка... і дуже небезпечна. Він був упевнений: дуже небезпечна.

Чоловік досі був неспокійний, проте задоволений своїм першим кроком. Він дав їй зрозуміти, що впізнав її. Це її насторожить. Вона не наважиться зробити чогось необдуманого. Ще була справа щодо Мерровдіна. Якби його попередити...

Коли вони знайшли її чоловіка, той якраз розглядав порцелянову ляльку, яку виграв у копійчаній лотереї. Дружина запропонувала піти додому, і він із радістю погодився. Місіс Мерровдін звернулась до інспектора:

– Чи не бажаєте піти з нами на чашечку чаю, містере Еванс?

Чи була в її голосі нотка виклику? Він гадав, що була.

– Дякую, місіс Мерровдін, із задоволенням.

Вони йшли туди, спілкуючись про приємні та звичайні речі. Світило сонце, ніжно подував вітерець, усе навколо них було приємним і звичайним.

Їхня служниця була на фестивалі, як пояснила місіс Мерровдін, коли вони прибули до чарівного старовинного котеджу. Вона пішла до своєї кімнати зняти капелюха й повернулася, щоб накрити стіл до чаю і закип'ятити чайник на невеличкій лампі. Із полички біля каміну взяла три маленькі піали та блюдечка.

– У нас дуже особливий китайський чай, – пояснила. – І ми його завжди п'ємо по-китайськи: із піал, а не з чашок.

Вона зупинилась, зазирнула в піалу й замінила її на іншу, незадоволено вигукнувши:

– Джордже! Як нечемно з твого боку. Ти знову брав піали.

– Перепрошую, любя, – мовив професор винувато. – У них такий зручний розмір. Ті, що я замовив, ще не привезли.

– Одного дня ти нас усіх отруїш, – сказала його дружина, немов жартуючи. – Коли Мері знаходить їх у лабораторії – приносить назад сюди й не турбується про те, щоб помити, хіба що там щось дуже помітне. Ти ж їх використовував для ціаніду калію якогось дня. Справді, Джордже, це страшенно небезпечно.

Мерровдін мав трохи роздратований вигляд.

– Мері не має ніякого права забирати щось із лабораторії. Їй не дозволено нічого чіпати.

– Але ми часто залишаємо там чашки після чаю. Звідкіля їй знати? Не звинувачуй безпідставно, любий.

Професор пішов до лабораторії, бурмочучи щось сам до себе, а місіс Мерровдін із посмішкою на обличчі залила чай кип'ятком і задмухала полум'я маленької срібної лампи.

Еванс був спантеличений. Проте до нього пробивався промінчик просвітлення. З якоїсь причини місіс Мерровдін виказувала себе. Чи це також стане «нешасним випадком»? Чи вона говорила про все це навмисне, щоб забезпечити собі алібі заздалегідь? У такому разі одного дня, коли станеться «нешасний випадок», він буде змушений давати свідчення на її захист. Нерозумно з її боку, якщо це саме так, бо до того...

Раптом він глибоко вдихнув. Вона налила чаю в три піали. Одну поставила перед ним, одну – перед собою, ще одну – на маленькому столику біля каміна, поряд із кріслом, у якому зазвичай сидів її чоловік, і саме тоді, коли вона поставила ту останню піалу на столик, її губи скривила ледь помітна дивна посмішка. Та посмішка її вказала.

Він знав!

Надзвичайна жінка... небезпечна жінка. Не чекати... не готуватись. Сьогодні по обіді... саме сьогодні по обіді... із ним тут за свідка. Така прямота вибила з нього повітря.

То було розумно... то було до біса розумно. Він не зміг би нічого довести. Вона розраховувала на те, що Еванс нічого не запідозрить лише тому, що то «занадто рано». Жінка із блискавичною швидкістю думки й дії.

Він глибоко вдихнув і нахилився вперед.

– Місіс Мерровдін, я людина з дивними забаганками. Чи не задовольнили б ви одну з них?

Вона мала зацікавлений вигляд, але нічого не запідозрила.

Він підвівся, узяв піалу перед нею й замінив її на ту, що стояла на маленькому столику. Ту ж, іншу, приніс назад і поставив перед нею.

– Хочу подивитись, як ви це питимете.

Їхні очі зустрілися. Її погляд був непохитним і незбагненим. Обличчя повільно зблідло.

Жінка простягла руку, підняла чашку. Еванс затримав дихання. А якщо він помилявся весь цей час?

Місіс Мерровдін піднесла чашку до губ... Останньої миті, здригнувшись, вона нахилилась уперед і швидко вилила все у вазон із папороттю. Потім сіла рівно і демонстративно поглянула на нього.

Він глибоко з полегшенням вдихнув і знову сів.

- Що ж? - сказала вона.

Її голос змінився: став глумливий, зверхній.

Інспектор тихо й чітко відповів:

- Ви дуже розумна жінка, місіс Мерровдін. Гадаю, ви розумієте, про що я. Це не може... повторитись. Знаєте, що я маю на увазі?

- Я знаю, що ви маєте на увазі.

Голос її був рівним, беземоційним. Гість кивнув, задоволений. Вона була розумною жінкою і не бажала, щоб її повісили.

- За ваше довголіття та за довголіття вашого чоловіка, - значуще промовив він і підніс чай до губ.

Тоді його обличчя змінилось. Воно жахливо скривилось... Він спробував підвестись, закричати... Його тіло заціпеніло, обличчя посиніло. Інспектор упав на своє крісло... Його кінцівки охопили конвульсії.

Місіс Мерровдін нахилилась уперед, спостерігаючи за ним. Легка посмішка пробігла по її губах. Вона заговорила - дуже м'яко й лагідно.

- Ви помилились, містере Еванс. Ви гадали, я хотіла вбити Джорджа... Як немудро з вашого боку... дуже немудро.

Вона просиділа там з хвилину, дивлячись на мертвого чоловіка, третього чоловіка, який погрожував перейти їй дорогу й розлучити з коханим.

На її обличчі з'явилась широка посмішка. Вона ще більше стала схожою на мадонну. Потім голосно покликкала:

– Джордже, Джордже!.. О, ходи сюди! Здається, стався жахливий нещасний випадок... Бідний містер Еванс...

Четвертий чоловік

Канонік Парфітт трохи задихався. Бігати за потягами – справа не для людини його віку. Перш за все його фігура була вже не та, що колись, а після втрати стрункості з'явилась схильність до задишки, яку він сам велично виправдовував, приказуючи: «Мое серце, знаєте!».

Він плюхнувся в куток вагону першого класу та зітхнув із полегшенням. Тепло вагону з обігрівом було таким приемним. Надворі сніжило. Пощастило запопасти місце в кутку для тривалої нічної подорожі. Сумна справа, якщо вам це не вдасться. Варто було б запровадити спальні місця в такому потязі.

Три інші кутки вже були зайняті, і, звернувши увагу на цей факт, канонік Парфітт помітив, що чоловік у дальньому кутку мило до нього всміхався, наче вони знайомі. Той був чисто поголений, із зацікавленим виразом обличчя і з пойннятими сивиною скронями. Було настільки очевидно, що професійно він пов'язаний із законом, що ніхто й на мить не засумнівався б у цьому. Сер Джордж Дюран справді був дуже відомим адвокатом.

– Що ж, Парфітте, – приязно промовив він, – довелось вам побігати, авжеж?

– Шкідливо для мого серця, на жаль, – відповів канонік. – Який збіг, що ми тут зустрілись, сер Джордж. Далеко на північ ідете?

– Ньюкасл, – відповів той лаконічно й додав: – До речі, ви знайомі з доктором Кембеллом Кларком?

Чоловік, що сидів з того ж боку вагона, що й канонік, люб'язно кивнув.

– Ми зустрілись на платформі, – продовжував адвокат. – Ще один збіг.

Канонік Парфітт глянув на доктора Кембелла Кларка з помітним інтересом. Він часто чув його ім'я. Доктор Кларк був видатним лікарем і спеціалістом у галузі психології, а його остання книжка, «Особливості підсвідомого мислення», стала найбільш обговорюваним виданням року.

Канонік Парфітт оглянув квадратне підборіддя, непорушні блакитні очі й рудувате волосся, якого не торкнулася сивина, проте густина його, очевидно, зменшувалась. Також здавалося, що лікар був вольовою особистістю.

І, цілком природно, канонік перевів погляд на сидіння навпроти, частково сподіваючись і там побачити когось знайомого, але четвертий пасажир вагону виявився абсолютним незнайомцем – схоже, іноземцем, чорнявим, непримітної зовнішності. Закутаний у велике пальто, він, здавалось, спав.

– Канонік Парфітт з Брадчестера? – поцікавився доктор Кембелл Кларк приємним голосом.

Канонік мав задоволений вигляд. Ті його «наукові проповіді» таки стали відомими, особливо з того часу, коли ними зацікавилася преса. Власне, це саме те, що зараз церкві й потрібно: сучасність і новизна.

– Я прочитав вашу книжку з неабиякою цікавістю, докторе Кембелле Кларк, – сказав Парфітт. – Хоча час від часу траплялися занадто технічні терміни для мого розуміння.

Втрутився Дюран.

– Ви за спілкування чи за сон, каноніку? – запитав він. – Я одразу зізнаюсь, що страждаю від безсоння, то голосую за перше.

– О, звичайно. Неодмінно, – мовив канонік. – Я рідко сплю під час цих нічних подорожей, та й книга, яку я із собою прихопив, досить нудна.

– У будь-якому випадку ми – наче представницький збір, – підмітив доктор з усмішкою. – Церква, закон і медицина.

– Залишилось небагато, про що ми не змогли б висловити свою професійну думку, еге ж? – засміявся Дюран. – Церква – про духовні погляди, я – про земні та законні, а ви, докторе, із найширшою сферою з усіх: від просто патологічних до суперпсихологічних! Ми втрюх можемо охопити всі теми цілковито, я гадаю.

– Не так цілковито, як ви собі це уявляєте, на мою думку, – мовив доктор Кларк. – Є ще одна точка зору, знаєте, про яку ви забули, і вона досить важлива.

– Що ви маєте на увазі? – поцікавився адвокат.

– Точка зору людини з вулиці.

– Але наскільки це важливо? Людина з вулиці зазвичай не має рації, чи не так?

– О! Майже завжди. Проте ця людина має те, чого не вистачає всім експертам, – особисту точку зору. Урешті-решт, знаєте, без суб'єктивного ставлення неможливо обійтись. Я зрозумів це завдяки своїй професії. На кожного пацієнта, який приходить до мене, будучи справді хворим, припадає п'ятеро, з якими все гаразд, окрім того, що вони не можуть щасливо вжитися з мешканцями свого будинку. І називають це по-різному: хто «коліном господаря», хто «судомами письменника», але як це не назви, воно – роз'ятрена рана, що утворилася внаслідок тертя особистих поглядів.

– У вас багато пацієнтів із «нервами», я бачу, – зневажливо зазначив канонік. З його нервами було все гаразд.

– О! Що ви цим хочете сказати? – той швидко, наче блискавка, розвернувся до нього. – Нерви! Люди вимовляють це слово з насмішкою, як-от зробили ви. «Нічого страшного з тим-то й тим-то, – кажуть вони, – то просто нерви». Та, святий Боже, люди, у цьому й суть справи! Ми можемо захворіти тілесною недугою йвилікувати її. Проте нині ми не набагато більше знаємо про незрозумілі причини понад сотні видів нервових хвороб, ніж знали, скажімо, за часів королеви Єлизавети!

– От лихо, – промовив канонік Парфітт, трішки збентежений таким нападом. – Невже це так?

– І майте на увазі, це – знак благодаті, – продовжував доктор Кембелл Кларк. – У давні часи ми вважали людину простою твариною, яка має тіло та душу, акцентуючи на першому.

– Тіло, душа і дух, – виправив священник м'яко.

– Дух? – доктор дивно посміхнувся. – Що саме ви, пастирі, маєте на увазі під цим? Ви ніколи не були точними щодо цього, адже так. Століттями ви боялись чіткого визначення.

Канонік прокашлявся, готуючись до промови, та, на його розчарування, не дістав такої можливості. Доктор продовжував далі.

– Чи можемо ми бути впевнені, що правильне слово «дух», а не «духи»?

– Духи? – перепитав сер Джордж Дюран, питально підвівши брову.

– Так, – Кембелл Кларк перевів на нього погляд, нахилився вперед і злегка постукав того в груди. – Ви впевнені, – серйозно продовжив він, – що в цій оболонці лише один мешканець, що це все, знаєте... що ось ця, така бажана резиденція вмебльовується на сім, двадцять один, сорок один, сімдесят один чи скільки б там не було років? Зрештою, мешканець починає виносити свої речі по одній, а потім і сам забирається з того будинку, а дім валиться, і все, що залишається, – руїни й запустіння. Ви господар будинку, це безсумнівно, проте чи ви ніколи не відчували присутності беззвучних слуг, не помітних ніде, окрім роботи, яку вони виконують навіть поза вашою свідомістю? Чи, скажімо, друзі, настрої, що вас охоплюють і роблять на якийсь період часу «іншою людиною»? Ви – король замку, цілковитий і повноправний, та майте на увазі, що «брудний слуга» також там.

– Мій дорогий Кларку, – промовив адвокат, – ви змушуєте мене почуватися дуже некомфортно. Чи насправді мій розум – то поле бою для конфліктних особистостей? Це така новітня наука?

Тепер доктор знизав плечима.

– Так працює тіло, – уїдливо промовив він. – А якщо таке тіло, то чому розум повинен працювати по-іншому?

– Як цікаво, – сказав канонік Парфітт. – Ах! Надзвичайна наука... надзвичайна наука.

А про себе подумав: «Це може стати ідеєю для захопливої проповіді»

Та доктор Кембелл Кларк уже заспокоївся й уместився на сидінні.

– Власне кажучи, – зазначив він сухим професійним тоном, – саме через справу про роздвоєння особистості я прямую до Ньюкасла сьогодні ввечері. Дуже цікава справа. З невропатичної теми, звичайно. Але правдива.

– Роздвоєння особистості, – задумливо промовив сер Джордж Дюран. – Це трапляється не так уже й рідко, здається. Там іще наявна втрата пам'яті, чи не так? Саме таке було у справі в Прокурорському суді нещодавно.

Доктор Кларк кивнув.

– Класична справа, звичайно, – продовжив Дюран, – справа Фелісії Болт. Можливо, пам'ятаєте?

– Авжеж, – промовив канонік Парфітт. – Пам'ятаю, читав про це в газетах, але то було вже давно, щонайменше сім років тому.

Доктор Кларк кивнув.

– Та дівчина стала найвідомішою особою у Франції. Науковці з усього світу приїжджали, щоб подивитись на неї. У неї було не менше ніж чотири чітких особистості, відомі як Фелісія 1, Фелісія 2, Фелісія 3 і т. ін.

– Хіба не припускався навмисний обман? – одразу запитав сер Джордж.

– Особистості Фелісія 3 та Фелісія 4 були трішки сумнівними, – згодився доктор. – Та це не змінює суті. Фелісія Болт була селянкою із Бретані, третьою із п'яти дітей у сім'ї, дочкою батька-п'яниці та розумово неповноцінної матері. Під час чергової п'яної бійки батько задушив матір і, якщо мені не зраджує пам'ять, був засуджений на довічне ув'язнення. Фелісії тоді було п'ять років. Якись добродійні люди зацікавились дітьми, і Фелісію віддали на виховання та навчання до незаміжньої англійської леді, яка утримувала щось на кшталт притулку для знедолених дітей. Проте вона не могла сказати нічого хорошого про Фелісію. Пані її описувала як повільну та не дуже розумну дівчину, котрій важко було опанувати читання та письмо, до того ж у неї все із рук валилось. Та леді, міс Слейтер, намагалася влаштувати дівчину як домашню прислугу і, власне, знайшла для неї кілька вакансій, коли та стала досить дорослою для роботи. Та Фелісія ніколи й ніде надовго не затримувалася через свою тупість і лінь.

Доктор зупинився на хвилинку, і канонік, перекинувши ногу на ногу та закутуючись сильніше у свій дорожній плед, раптом помітив, що чоловік навпроти нього трішки поворухнувся. Очі його, що досі були заплющеними, зараз дивилися так глузливо та незрозуміло, що це аж налякало праведного каноніка. Так, наче чоловік увесь цей час їх підслуховував і нишком зловтішався з почутого.

– Є фотографія Фелісії в сімнадцять років, – продовжував доктор. – Там вона має вигляд незграбної селянки із грубуватою фігурою. Зі світлини й не скажеш, що невдовзі ця дівчина стане однією з найвідоміших осіб у Франції.

– П'ять років потому, коли їй було 22, Фелісія Болт перенесла важку нервову хворобу, і під час одужування почали проявлятися дивні явища. Подальші факти підтверджені багатьма провідними науковцями. Особистість, названа Фелісією 1, не відрізнялася від Фелісії Болт, якою та була останні двадцять два роки. Фелісія 1 погано і з помилками писала французькою, не володіла жодною з іноземних мов і не вміла грати на піаніно. Фелісія 2, на противагу цьому, вільно розмовляла італійською та посередньо – німецькою. Її почерк не був схожим на почерк першої, і вона вільно та виразно писала французькою. Друга могла спілкуватися щодо політики та мистецтва й обохнювала грати на піаніно. Фелісія 3 була багато в чому схожою на Фелісію 2. Вона була розумною та, вочевидь, освіченою, але в моральному розумінні – повна протилежність. Ця справляла враження, якщо чесно, цілковито розпусної істоти, але розпусної по-паризьки, а не по-провінційному. Вона знала увесь паризький argot і вирази гламурного *demi monde* [3 - Демімонд, півсвіт (фр.) – люди, поведінка яких не відповідає

моральним чи соціальним стандартам, прийнятим більшістю суспільства. Наприкінці XIX століття так іронічно називали авантюристів, шахраїв, утриманок, співачок, артисток, які манерами й способом життя намагалися наслідувати аристократію.]. Мовлення її було нецензурним, і дівчина висловлювалась проти релігії й так званих «добрих людей» дуже ганебними термінами. І, насамкінець, було Фелісія 4 – мрійливе, майже неповноцінне створіння, помітно побожна, проповідувала яснобачення. Проте та, четверта, особистість була дуже поверховою й невизначеною і часто вважалась навмисним обманом з боку Фелісії 3, таким собі жартом над довірливою публікою. Можу сказати, що (можливо, за винятком Фелісії 4) кожна особистість була чіткою й відокремленою від інших, та нічого про тих, інших, не знала. Фелісія 2 виявилася, без сумнівів, домінантною і часом тривала по два тижні, а Фелісія 1 несподівано з'являлася на день чи два. Після цього, можливо, Фелісія 3 чи 4, та ці дві останні рідко утримували контроль довше, ніж на кілька годин. Кожна зміна супроводжувалася сильними головними болями та довготривалим сном, і в кожному випадку спостерігалась цілковита втрата спогадів про попередні стани, окрема особистість продовжувала своє життя з того моменту, де воно перервалось, не усвідомлюючи часу, що минув.

– Надзвичайно, – пробурмотів канонік. – Неперевершено. Ми досі так мало знаємо про чудеса всесвіту.

– Але ми знаємо, що в ньому є багато хитрих самозванців, – уїдливо зазначив адвокат.

– Справу Фелісії Болт розглядали як адвокати, так і лікарі та науковці, – швидко відповів доктор Кембелл Кларк. – Метр Квімбельє, пам'ятаєте, провів досить пильне розслідування й підтвердив погляди науковців. І взагалі, чому це має нас так дивувати? Трапляються яйця з подвійним жовтком, чи не так? І подвійний банан? Чому ж не подвійна душа, чи, як у нашому випадку, почетвірна душа, в одному тілі?

– Подвійна душа? – запротестував канонік.

Доктор Кембелл Кларк перевів свої пронизливі блакитні очі на нього.

– А як по-іншому це назвати? Якщо вважати, що особистість – то душа?

– Добре хоча б, що такий стан речей стосується лише природи «диваків», – зазначив сер Джорж. – Якби такі речі були надто поширеними, то складнощів би не уникнути.

– Такий стан, звичайно, не є нормальним, – згодився доктор. – Шкода, що тривалі дослідження не проводились і все закінчилося неочікуваною смертю Фелісії.

– Щось дуже дивне тоді сталося, якщо не помиляюся, – проговорив адвокат повільно.

– Надзвичайно непересічна справа. Дівчину знайшли вранці в ліжку мертвою. Та, на загальний подив, було доведено, без жодних сумнівів, що вона, власне, себе сама задушила. Сліди на шиї були від її власних пальців. Метод самогубства, який, хоча й можливий фізично, вимагав надзвичайної м'язової сили та надлюдської сили волі. Що ж довело дівчину до такої скрути, ніхто ніколи не дізнався. Авжеж, її душевний баланс завжди був нестабільним. Проте все закінчилось. Навіки була опущена завіса над таємницею Фелісії Болт.

І саме тоді чоловік у дальньому кутку зареготав.

Інші трое підскочили, наче від пострілу. Вони зовсім забули про існування четвертого серед них. Коли ж глянули на місце, де той сидів, досі закутаний у пальто, незнайомиць знову зареготав.

– Даруйте, джентльмени, – промовив він ідеальною англійською, яка, проте, мала іншомовний акцент.

Він випростався в кріслі, показуючи бліде обличчя з чорними вусами.

– Так, прошу вибачення, – мовив він, глузливо кивнувши. – Та все ж таки! У науці хіба існує останнє слово?

– Ви обізнані у справі, яку ми обговорювали? – запитав доктор увічливо.

– У справі? Ні. Я знайомий із нею.

– З Фелісією Болт?

– Так. І з Аннетт Рейвел також. Бачу, ви не чули про Аннетт Рейвел? Проте історія однієї також є історією іншої. Повірте мені, ви нічого не знаєте про Фелісію Болт, якщо не знаєте історії Аннетт Рейвел.

Він витяг свого годинника й поглянув на нього.

– Лише півгодини до наступної зупинки. У мене є час розповісти ту історію, звичайно, якщо ви маєте бажання її почути?

– Будь ласка, розкажіть, – тихо вимовив доктор.

– Я вражений, – сказав канонік. – Вражений.

Сер Джордж Дюран усівся так, наче готовий дуже уважно слухати.

– Мое ім'я, джентльмени, – почав їхній дивний попутник, – Рауль Летардо. Ви щойно згадували англійську леді, міс Слейтер, яка любилась у благодійності. Я народився в тому рибальському селищі в Бретані, і, коли мої батьки загинули в залізничній аварії, саме міс Слейтер прийшла на допомогу й урятувала мене від того, що у вас в Англії називають робітничим домом. Під її опікою було близько двадцяти дітей, дівчаток та хлопчиків. Поміж них були і Фелісія Болт, і Аннетт Рейвел. Якщо мені не вдасться описати для вас особистість Аннетт, джентльмени, то вам нічого не зрозуміти. Вона була дитиною матері, яку називають «fille de joie»[4 - Блудниця (фр.)] і яка померла від сухот, покинута своїм коханцем. Мати була танцівницею, і Аннетт також прагнула танцювати. Коли я її побачив уперше, їй було одинадцять років, пуголовок з глумливим і промовистим поглядом неперемінно, маленьке створіння, сповнене полум'ям і життям. І одразу, так, одразу вона зробила мене своїм рабом. Було так: «Раулю, зроби це для мене», «Раулю, зроби те для мене». А я... я підкорювався. Я її вже обожнював, і вона про це знала.

Ми разом ходили до берега, нас трое, бо Фелісія також ходила з нами. І там Аннетт скидала своє взуття та панчішки й танцювала на піску. І потім, коли, знесилена, падала додолу, вона розповідала про те, що мріяла робити та ким стати.

– Побачите, я стану славетною. Так, надзвичайно славетною. Я матиму сотні й тисячі шовкових панчіх, із найкращого шовку. І я мешкатиму в шикарних апартаментах. Усі мої коханці будуть молодими, красивими й багатими. І коли я танцюватиму, увесь Париж приходитиме подивитись на мене. Вони кричатимуть, і пищатимуть, і верещатимуть, і божеволітимуть від моїх танців. А зимою я не танцюватиму. Поїду на південь, до сонця. Туди, де вілли з апельсиновими деревами. Я з'їм один плід. Лежатиму під сонцем на шовкових подушках і їстиму апельсини. Щодо тебе, Раулю, я тебе ніколи не забуду, якою б багатою чи славетною не стала. Я захищатиму тебе й допоможу з кар'єрою. А Фелісія стане моєю покоївкою... хоча ні, у неї такі незграбні руки. Глянь на них, які вони великі та грубі.

Фелісія на це дуже сердилась. Та Аннетт продовжувала її дразнити:

– Вона так схожа на справжню леді: така елегантна, така витончена. Замаскована принцеса... ха-ха.

– Мої батько і мати були одружені, а це вже більше, ніж ти можеш сказати про своїх, – злісно огризалася Фелісія.

– Так, і твій батько вбив твою матір. Як мило бути дочкою вбивці.

– Твій батько покинув твою матір гнити, – не зупинялася Фелісія.

– А, так, – замислювалась Аннетт. – *Pauvre Maman*[5 - Бідна мама (фр.)]. Потрібно бути сильним і здоровим. Це найважливіше: сильним і здоровим.

– Я сильна, наче кінь, – хвалилася Фелісія.

І вона насправді була сильною, удвічі міцнішою за будь-яку дівчину в притулку. І ніколи не хворіла.

Та вона була дурненькою, самі розумієте, дурною, як дикий звір. Мене часто цікавило, чому Фелісія так переслідувала Аннетт. Вона була наче зачарована. Деколи, гадаю, вона справді ненавиділа Аннетт, адже та погано до неї ставилася: знущалася над бідолахою через її повільність і тупість, цькувала її перед іншими. Я бачив, як Фелісія полотніла від злості. Інколи мені здавалось, що

вона стисне свої пальці навколо шиї Аннетт і витрясе з неї душу. У неї не вистачало інтелекту, щоб відповісти на глузування суперниці, але з часом вона зрозуміла, що один випад завжди діяв, зрозуміла (те, що я завжди знав), що Аннетт заздрила її міцній статурі, та інстинктивно біла в уразливе місце броні свого ворога.

Одного дня до мене підійшла дуже радісна Аннетт.

– Раулю, – сказала вона, – сьогодні посміємось над тією дурепою Фелісією. Помремо від сміху.

– Що ти вигадала?

– Ходімо за той хлівчик, і я тобі розповім.

Було схоже на те, що Аннетт десь дістала якусь книгу. Частина тексту вона навіть не зрозуміла, і справді, книга була занадто складною для неї. То були ранні дослідження з гіпнозу.

– Тут ідеться про яскравий предмет. Мідна ручка від мого ліжка відкручується. Я змусила Фелісію дивитися на неї вчора ввечері. «Дивись просто на неї, – сказала, – не відводь очей». А потім я нею покрутила. Раулю, мені стало моторошно. Її очі мали вигляд такий дивний, такий дивний. «Фелісіє, завжди робитимеш те, що я тобі скажу», – мовила я до неї. «Завжди робитиму те, що ти мені скажеш, Аннетт», – відповіла вона. А потім... потім я кажу: «Завтра принесеш сальну свічку на ігровий майданчик о дванадцятій годині та почнеш її їсти. І якщо хтось запитає, скажеш, що це найсмачніше galette, яке ти коли-небудь смакувала». О, Раулю! Ти тільки уяви.

– Але вона ніколи такого не зробить, – запротестував я.

– Так написано в книжці. Не те щоб я дуже вірила цьому... проте, о! Раулю, якщо те, про що там ідеться, – правда, то ми добряче розважимося!

Я також уважав таку вигадку дуже смішною. Ми розповіли про це нашим друзям, і о дванадцятій усі були на гральному майданчику. Пунктуальна до хвилини, там же з'явилася Фелісія зі шматком свічки в руці. Чи повірите ви мені, мсьє, що вона

почала урочисто її гризти? Ми всі були просто в істеричі! Час від часу хтось із дітей підходив до неї й так офіційно запитував: «Ти там щось добреньке їси, Фелісіє, еге ж?» А вона відповідала: «Авжеж, це найсмачніше galette, яке я коли-небудь пробувала». І тоді ми просто падали додолу зо сміху. Ми так голосно сміялись, що той галас, здавалося, розбудив Фелісію, і вона зрозуміла, що робить. Дівчина здивовано блимнула очима, глянула на свічку, потім на нас. Провела рукою по чолу.

– А що я тут роблю? – пробурмотіла вона.

– Ти свічку їси, – закричали ми.

– Я змусила тебе це робити. Я змусила тебе це робити, – репетувала Аннетт, пританцьовуючи.

Фелісія лише дивилася на все якийсь час. Потім повільно підійшла до Аннетт.

– То це ти... ти зробила з мене посміховисько? Я, здається, згадую. Ах! Я вб'ю тебе за це.

Вона говорила тихим голосом, проте Аннетт раптом відскочила від неї й сховалася за мою спину.

– Порятуй мене, Раулю! Я боюся Фелісії. То був лише жарт, Фелісіє. Лише жарт.

– Мені такі жарти не подобаються, – мовила та. – Зрозуміло? Ненавиджу тебе. Ненавиджу вас усіх.

Раптом вона заплакала й подалась геть.

Аннетт, гадаю, сама злякалася результату свого експерименту й не намагалася більше його повторити. Проте від того дня її влада над Фелісією, здавалось, збільшилася.

Тепер я думаю, що Фелісія завжди її ненавиділа, проте не могла триматися від неї на відстані. Вона ходила за Аннетт, як песик.

Невдовзі по цьому, мсьє, мені знайшли вакансію, і я приходив до притулку лише зрідка на вихідні. Бажання Аннетт стати танцівницею ніхто не сприйняв усерйоз, проте з роками в неї виробився досить приємний співочий голос, і міс Слейтер дала згоду на те, щоб її навчали співу.

Лінивою вона – маю на увазі Аннетт – не була. Працювала із запалом, без відпочинку. Міс Слейтер, певно, взяла собі за обов'язок стежити за тим, щоб дівчина не працювала надто важко. Одного разу леді говорила зі мною про неї.

– Тобі завжди подобалась Аннетт, – сказала вона. – Переконай її не працювати так важко. Останнім часом у неї з'явився кашель, який мене непокоїть.

Згодом через свою роботу я опинився далеко звідти. Спочатку отримав одного чи два листи від Аннетт, але потім запала тиша. Після цього протягом п'яти років я перебував за кордоном.

Зовсім випадково, коли я повернувся до Парижа, мою увагу привернула афіша, що рекламувала Аннетт Равеллі, там була і її світлина. Я одразу ж упізнав дівчину. Того вечора попрямував до згаданого театру. Аннетт співала по-французьки й по-італійськи. Вона була неперевершеною на сцені. Після цього я відвідав її в роздягальні. Вона одразу ж мене прийняла.

– Ой, Раулю! – залементувала вона, протягуючи до мене свої білі руки. – Як чудово! Де ж ти був усі ці роки?

Я б їй розповів, та вона не дуже хотіла слухати.

– Бачиш, я майже біля своєї мети!

Вона тріумфально вказала рукою на кімнату, наповнену букетами.

– Наша добра міс Слейтер, напевне, пишається твоїми успіхами.

– Та стара? Зовсім ні. Вона мене готувала, знаєш, для консерваторії. Пристойний концертний спів. Проте я... Я – творець. Саме тут, на естрадній сцені, я можу виразити себе.

Тієї миті увійшов красивий чоловік середнього віку. Він був дуже вишуканим. Із його поведінки я швидко здогадався, що то був покровитель Аннетт. Незнайомець косо на мене глянув, і дівчина прояснила ситуацію.

- Це - друг дитинства. Він заїхав до Парижа, побачив мою фотографію на афіші й et voil?!

Тоді той чоловік став привітнішим та ввічливішим. У моїй присутності він дістав браслет із рубінами й діамантами та почепив його на зап'ястя Аннетт. Коли я підвівся йти, вона тріумфально на мене глянула й прошепотіла.

- Я досягла мети, чи не так? Бачиш? Переді мною весь світ.

Щойно двері за мною зачинилися, почувся її кашель, різкий сухий кашель. Спадок від сухотної матері.

Я побачив її ще через два роки. Вона знову знайшла прихисток у міс Слейтер. Її кар'єра занепала. Аннетт мала ту стадію туберкульозу, про яку лікарі говорили, що вже не можна нічого вдіяти.

Ах! Ніколи не забуду того, якою її побачив. Вона лежала під якимось накриттям у саду. Її тримали надворі й удень і вночі. Щоки її запали й хворобливо багряніли, очі були блискучі та гарячкові, і вона постійно кашляла.

Мене налякала розпука, з якою Аннетт мене тоді зустріла.

- Рада тебе бачити, Раулю. Знаєш, вони кажуть... що навряд чи я одужаю? Говорять за мою спиною, розумієш. А в очі - утішають і заспокоюють. Але це неправда, Раулю, неправда! Я не дозволю собі померти. Померти? Маючи попереду таке прекрасне життя? Воля до життя - ось що важливо. Усі хороші лікарі так тепер говорять. Я не з тих слабодухів, що здаються. Я вже почувуюся набагато краще... безкінечно краще, чуєш мене?

Вона підвелася на ліктях, щоб її краще чули, і впала назад від нападу кашлю, що терзав худеньке тіло.

– Кашель – то пусте, – задихалася вона. – І кровотечі мене не лякають. Я ще здивую лікарів. Воля – ось що важливо. Запам’ятай, Раулю, я житиму.

Було так шкода, розумієте, так шкода.

І саме тоді увийшла Фелісія Болт із тацею. Склянка гарячого молока. Вона дала її Аннетт і дивилась, як та п’є, із таким виразом обличчя, який важко було описати. То було якесь надмірне задоволення.

Аннетт також це помітила. Вона зі злістю жбурнула склянку додолу, і та розбилася вщент.

– Бачиш її? Вона на мене так завжди дивиться. Радіє з того, що я помираю. Так, зловтішається з того. А вона така здорова та міцна. Глянь на неї, ні дня не хворіла, оця! І все даремно. Який сенс з її міцного тулуба? Для чого вона може його використати?

Фелісія нахилилась і зібрала скалки побитої склянки.

– Я не ображаюсь на її балачки, – озвалася співочим голосом. – Яке це має значення? Я поважна дівчина, саме так. Вона ж незабаром пізнає полум’я чистилища. Я – християнка, це все, що скажу.

– Ти ненавидиш мене! – кричала Аннетт. – Ти мене завжди ненавиділа. Ах! Та я все одно можу тебе зачарувати. Я можу змусити тебе робити те, що захочу. Ось глянь, якщо я тебе попрошу, ти станеш на коліна переді мною, на траві.

– Це абсурд, – мовила Фелісія нервово.

– Проте це саме так, ти це зробиш. Станеш. Щоби вдовольнити мене. На коліна! Я, Аннетт, наказую тобі. На коліна, Фелісіє.

Чи то сталося завдяки чарівливому благанню в її голосі, чи завдяки якимось прихованим причинам, та Фелісія підкорилася. Вона повільно опустилась на коліна, широко розпростерла руки, обличчя стало пусте й дурнувате...

Аннетт відкинула голову й засміялась... Сміх лунав наплив за напливом.

– Глянь на неї, на її дурне обличчя! Який вона має сміховинний вигляд. Можеш підвестися, Фелісіє, дякую! Не сердься на мене. Я – твоя володарка. Ти повинна робити те, що я кажу.

Знесилена, вона лягла на подушки. Фелісія взяла тацю й повільно попрямувала геть. Один раз оглянулася через плече, і мене аж налякав той сповнений жеврійної образи погляд.

Мене не було, коли Аннетт померла. Та я впевнений: це було жахливо. Вона так трималася за життя, боролася зі смертю, як божевільна. Знову й знову, задихаючись, дівчина говорила: «Я не помру... чуєте? Не помру. Я житиму... житиму...»

Це мені розповідала міс Слейтер, коли шість місяців потому я прибув її відвідати.

– Мій бідний Раулю, – говорила вона добродушно. – Ти любив її, чи не так?

– Завжди... завжди. Та навіщо я їй був потрібен? Не говорімо про це. Вона померла... така виняткова, така сповнена жагучого життя...

Міс Слейтер була співчутливою жінкою. Вона продовжила розмову про щось інше. Леді дуже непокоїлася через Фелісію. З дівчиною стався незрозумілий нервовий зрив, і з тих пір вона поводитися дивно.

– Знаєш, – промовила міс Слейтер, мить повагавшись, – що вона вчиться грати на піаніно?

Я не знав і був дуже здивований це почути. Фелісія... учиться грати на піаніно! Я міг би прямо заявити, що та дівчина однієї ноти від іншої не відрізнити.

– Кажуть, у неї талант, – продовжувала міс Слейтер. – Я не можу цього зрозуміти. Я завжди вважала її... власне, Раулю, ти сам знаєш, вона завжди була дурненькою дівчиною.

Я кивнув.

– Вона деколи так дивно поводить... Навіть не знаю, що думати.

Кілька хвилин по тому я увійшов у читальну залу. Фелісія грала на піаніно. Виконувала арію, яку співала Аннетт, коли я чув її в Парижі. Ви розумієте, мсьє, це мене дуже вразило. І тоді, коли вона почула, що я увійшов, зупинила гру й поглянула на мене: в очах насмішка та розум. На мить я подумав... Власне, не хочю говорити, що я подумав.

– Tiens![б - Подумати тільки! (фр.)] – сказала вона. – То це таки ви... мсьє Рауль.

Не можу описати те, як вона це вимовила. Для Аннетт я завжди був Раулем. Та Фелісія, відтоді як ми зустрілись уже дорослими, завжди зверталася до мене мсьє Рауль. Але те, як вона вимовила це зараз, було зовсім іншим... наче мсьє, з легким наголосом, було для неї кумедним.

– Що ж, Фелісіє, – збиваючись, вимовив я. – Ти сьогодні маеш зовсім інший вигляд.

– Справді? – відповіла вона. – Дивно це. Та не будь таким офіційним, Раулю... Вирішено, я називатиму тебе Раулем... чи ми разом не гралась у дитинстві?... Життя створене для радості. Поговорімо про бідну Аннетт... ту, що померла й уже похована. Чи вона в чистилищі, я все гадаю, чи де?

І вона почала наспівувати уривок з пісні... не дуже мелодійно, та мою увагу привернули слова.

– Фелісіє! – закричав я. – Ти розмовляєш італійською?

– Чому б ні, Раулю? Можливо, я не така дурненька, якою прикидаюсь, – сміялася вона з моєї розгубленості.

– Не розумію... – почав я.

– То я тобі поясню. Я – хороша акторка, хоча ніхто цього не підозрює. Можу грати різні ролі... і роблю це дуже добре.

Вона знову розсміялась і вибігла з кімнати, перш ніж я її зміг зупинити.

Я знову її побачив перед тим, як піти. Вона спала в м'якому кріслі. Голосно хропіла. Я стояв, дивлячись на неї і зачаровано, і з огидою. Раптом вона прокинулася, здригнувшись. Її очі, невиразні й неживі, зустрілися з моїми.

– Мсьє Рауль, – механічно пробурмотіла вона.

– Так, Фелісіє, мені вже час іти. Зіграєш мені ще раз перед тим, як я піду?

– Я? Грати? Ви наді мною жартуєте, мсьє Раулю.

– Ти не пам'ятаєш, як грала для мене вранці?

Вона похитала головою.

– Я грала? Як може грати така бідна дівчина, як я?

Вона замовкла на якийсь час, наче замислившись, тоді кивнула до мене, щоб я ближче підійшов.

– Мсьє Раулю, у цьому будинку відбуваються дивні речі! Зі мною грають злі жарти. Переводять годинники. Так, так, я знаю, що кажу. І це все – вона.

– Хто вона?

– Та Аннетт. Та злюка. Вона знущалася наді мною за життя. А тепер, коли померла, то приходять з того світу знущатися.

Я дивився на Фелісію. Було помітно, що їй дуже страшно, такі перелякані очі.

– Вона – погана, ота. Така погана, вам кажу. Вона забирає хліб із твого рота, одяг з твого плеча, душу з твого тіла...

Фелісія раптом схопила мене.

– Мені страшно, кажу вам... страшно. Я чую її голос... не вухами... ні, не вухами. Тут, у мене в голові... – вона постукала себе по чолю. – Вона мене виживе... виживе мене повністю, і що я тоді робитиму, що від мене залишиться?

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Виноски

1

Персонажа містера Мейгерна з оповідання було перейменовано на містера Мейг'ю для театральної постановки, і пізніше він став Джоном Мейг'ю в телеспективі Бі-Бі-Сі. (Примітка Сари Фелпс)

2

Відома справа (фр.)

3

Демімонд, півсвіт (фр.) – люди, поведінка яких не відповідає моральним чи соціальним стандартам, прийнятим більшістю суспільства. Наприкінці XIX століття так іронічно називали авантюристів, шахраїв, утриманок, співачок,

артисток, які манерами й способом життя намагалися наслідувати аристократію.

4

Блудниця (фр.)

5

Бідна мама (фр.)

6

Подумати тільки! (фр.)

Купить: https://tn.knigapoisk.com/ru/kr-st_a-ata/sv-dok-obvinuvachennya-ta-nsh-stor

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)